

ZBIÓR DOKUMENTÓW MIASTA ŁOWICZA
UJĘTYCH OKOŁO 1780 ROKU
W PUNKTY, EKSCERPTY I REGESTY

OPRACOWAŁ I WYDAŁ
KS. STANISŁAW LIBROWSKI

LUBLIN 1987

I. WSTĘP DO PUBLIKACJI

1. OPIS ZBIORU

W czasie swej kilkunastoletniej kwerendy do licznych opracowań i publikacji o Łowiczu zetknąłem się również z przedstawianym tu zbiorem.

Rękopis ów znajduje się w Archiwum Archidiecezji Warszawskiej (archikatedra). Przywieziono go tu w 1862 r. z kolegiaty w Łowiczu, razem z olbrzymią serią akt arcybiskupów gnieźnińskich i zespołem akt Konsystorza Łowickiego, które uległy zagładzie (w Warszawie) w 1944 r. Niniejszy zbiór na szczęście ocalał.

Księga jest formatu foliału zwykłego. Na początku naszego stulecia oprawiono ją w półplótno. Liczy (tylko) 66 oryginalnych stron, mojej paginacji z ok. 1975 r. dokonanej czarnym ołówkiem. Pewnie przy oprawie dodano na końcu 8 kart — na ewentualne uzupełnienie i zrobienie jakiegoś spisu, nie postronicowanych. Akta zredagowane w języku polskim, z licznymi wrętami łacińskimi. Karta pierwsza (obecnie strony 1—2) była od początku czystą. Traktowano ją jako ochronną dla nie oprawionego poszytu. Teraz tylko strona 2 nie jest zapisana. Na str. 1 i 3 znajduje się okrągła czerwona pieczęć tuszowa z tekstem: Archiwum Akt Dawnych | Archid[iecezji] Warsz[awskiej]¹ przystawiona ok. 1951 r. przez dyrektora instytucji, ks. dra Witolda Maleja. Na str. 1 widać dawniejsze pobrudzenia i zawilgocenia. Rękopis nie posiada sygnatury.

Oryginalny tytuł akt znajduje się w górnej części strony 3. Rozmieszczono go aż w siedmiu wierszach, które tutaj uwidoczniłem pionowymi kreskami: ZBIOR | Y | OPISANIE | Praw, Przywilejów, Or- | dynacyi, Dekretów, y | Reskryptów Miastu | Łowiczowi służących.

Przypuszczalnie przedwojenny kierownik Archiwum Warszawskiego, ks. mgr Władysław Kwiatkowski zmodernizował tytuł oryginalny, wypisując go w środku dzisiejszej pierwszej (początkowo ochronnej) strony w ten sposób: Zbiór i opisanie | praw, przywilejów, ordynacji, dekretów | i reskryptów miastu Łowiczowi | służących | (1375—1745). Dat w nawiasie nie ma w tytule oryginalnym, a archiwista urobił je w oparciu o pierwszy i ostatni wpis do tego zbioru.

Ok. 1975 r. przekaz źródłowy został zmikrofilmowany przez Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL w Lublinie. Jego mikrofilm posiada sygn. 3529. Do wiadomości publicznej podano o tym informację w katalogu mikrofilmów... nr 5 (*Arch. Bibl. Muz.* t. 51: 1985 s. 107 poz. 522).

¹ Wprowadził on tę nazwę za moim przykładem — z ok. 1947 r. (Archiwum Akt Dawnych Diecezji Włocławskiej).

Księga zawiera 100 wpisów dłuższej lub krótszej objętości (przedstawionych w punktach, ekscerptach i regestach), większej względnie mniejszej wartości — kiedyś użytkowej, dzisiaj badawczej. Wpisy te następują po sobie chronologicznie. Ostatni dokument jest ledwie zaczęty. Jego ciąg dalszy uległ zniszczeniu w nie oprawionym rękopisie. Jednak z dalszych moich uwag powstanie uzasadnione przypuszczenie, że więcej wpisów zaginęło z naszego egzemplarza.

Wystawcami opisanych przez autora tego zbioru dokumentów byli królowie polscy, arcybiskupi metropolici gnieźnieńscy — właściciele miasta Łowicza, starostowie łowiccy tychże prymasów, kapituła metropolitalna gnieźnieńska podczas wakansów arcybiskupstwa i inni.

Blisko połowa przekazów zbioru nosi nazwę przywilejów, w drugiej zaś połowie figurują na przemian dekrety, mandaty, ordynacje, reskrypty, ustawy, zarządzenia itp. Stąd na pierwszy rzut oka wydawałoby się, że w przywilejach znajdziemy przeważnie uprawnienia dla mieszkańców miasta, a w pozostałych dokumentach będzie głównie mowa o ciężarach nakładanych na nich. Nic podobnego. W jednej i drugiej partii zawartości jest najczęściej mowa o przywilejach i ciężarach. Inaczej być nie mogło, jako że nadawanie uprawnień łączyło się zwykle z przyjmowaniem obowiązków.

Przy ogóle omawianych przekazów spostrzegamy jakoweś powtarzanie się ich. Dokumenty wystawiane przez panujących były nierzadko ponawiane niemal w całości. Większość monarchów, po objęciu królestwa, potwierdzała hurtem przywileje nadawane miastu przez swoich poprzedników. Cała gama prawodawstwa pochodząca od właściciela kościelnego Łowicza (arcybiskupów, ich starostów, kapituły) ponawiana była raczej w poszczególnych swoich częściach.

Ponieważ Łowicz, razem z Księstwem Łowickim, pozostawał we władaniu arcybiskupów gnieźnieńskich aż do drugiego rozbioru Polski (1793 r.), nic przeto dziwnego, że również jego prawodawstwo miejskie (świeckie) zawierało w sobie znaczny aspekt duchowny (wyznaniowy).

Po szczegółowym zapoznaniu się z omawianym zbiorem prawnym już a priori przypuszczałem, że mógł on zostać wykonany w dwóch czy nawet w trzech egzemplarzach — po jednym dla zainteresowanych stron. A byli to: książę arcybiskup jako władca i główny ustawodawca; jego starosta łowicki jako bezpośredni zwierzchnik administracji miejskiej i ustawodawca niższy; wreszcie samo miasto, ściśle Magistrat Łowicki jako w imieniu obywateli odbiorca przywilejów i rozporządzeń, a następnie ich użytkownik i wykonawca.

Toteż nie miała być moja satysfakcja, kiedy w książce Romualda Oczykowskiego (1845—1920) historia Łowicza, a jeszcze bardziej kolekcjonera wartościowych Łowicjanów wyczytałem, że korzystał on z innego egzemplarza niniejszego kodeksu, mianowicie miejskiego. W dalszym ciągu będą już mniej wesole informacje. W jego egzemplarzu było 116 wpisów. Ostatnie dwa stanowiły rozporządzenia wydane dla mieszczan w 1779 r. oddzielnie przez arcybiskupa Ostrowskiego i jego starostę łowickiego². Resztę akapitu streszczam następująco. Z egzemplarza arcybiskupa (obecnie warszawskiego), którego materiał publikuję, zaginęło przez zniszczenie 16 końcowych wpisów. Egzemplarzy miejskiego (magistrackiego) i starościńskiego (zamkowego) warto jeszcze teraz poszukać w zbiorach państwowych w Warszawie. Czas powstania zbioru można określić na ok. 1780 rok.

² R. O c z y k o w s k i: Przechadzka po Łowiczu, wyd. 2, Łowicz 1921 s. 9—10.

Exemplarz ogłaszany przeze mnie drukiem jest wykonany bardzo starannie. Trudno na razie orzec z czyjej inicjatywy powstała księga: z arcybiskupiej, miejskiej czy starościńskiej. Prawdopodobnie pierwszy egzemplarz sporządziła kancelaria jednego z tych urzędów. Z owego oryginału skopiowały sobie dwie pozostałe kancelarie. Na czele kancelarii miejskiej i starościńskiej stali pisarze. Natomiast Kuria Arcybiskupia była bardzo rozbudowana.

Z tego co już powiedziano wiadomo, że zbiór nie obejmuje dokumentów szeroko rozumianych w pełnym ich brzmieniu, ale w obszernych punktach, ekscerptach i rejestrach. Same zaś oryginały są rozproszone po archiwach państwowych w Warszawie, Krakowie i Łodzi³ oraz w Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Ponadto w tym ostatnim wiele odpisów dotyczących Łowicza mieści się w licznych kopiariuszach.

Atoli zanim ktoś zgromadzi owe dokumenty, opracuje i opublikuje in extenso, niechaj służy badaczom dziejów i organizacji sławnego miasta Łowicza niniejsze krótsze ujęcie, podobnie jak dawniej było ono użytecznym tamtejszej administracji oraz ludności do potrzeb obywatelskich. Na tym miejscu można by jeszcze dorzucić, że na podstawie ordynacji starościńskiej z 1616 raz w roku, a w oparciu o dekret administratora archidiecezji z 1686 dwa razy rocznie pisarz miejski względnie wójtowski czytał mieszczanom zbieranym na ratuszu wybrane dokumenty o ich uprawnieniach i obowiązkach⁴.

2. RZECZOWY WYKAZ WPISÓW

Poszczególne dokumenty są ułożone w księdze chronologicznie. Przed wyrażonym już w tekstach rokiem kładę tu jeszcze numerację arabską owych przekazów. Urobiwszy w ten sposób skrócony element topograficzno-chronologiczny dokumentów, zaopatruję je w końcu w najbardziej zwięzłą ich charakterystykę rzeczową.

- 1 (1375). Przywilej arcybpa Jana powiększający obszar miasta.
- 2 (1398). Przywilej handlowy króla Władysława II.
- 3 (1419). Przywilej arcybpa Mikołaja przenoszący miasto z prawa polskiego na niemieckie.
- 4 (1424). Przywilej handlowy króla Władysława II.
- 5 (1441). Przywilej handlowy króla Władysława III.
- 6 (1443). Przywilej arcybpa Wincentego organizujący Nowe Miasto Łowicz.
- 7 (1447). Przywilej handlowy króla Kazimierza IV.
- 8 (1464). Przywilej handlowy tegoż monarchy.
- 9 (1495). Przywilej handlowy króla Jana Olbrachta.
- 10 (1499). Przywilej handlowy tegoż monarchy.
- 11 (1502). Przywilej króla Aleksandra potwierdzający poprzednie dokumenty królewskie.
- 12 (1502). Przywilej handlowy tegoż króla Aleksandra.
- 13 (1506). Przywilej handlowy tegoż monarchy.
- 14 (1507). Przywilej króla Zygmunta I potwierdzający dawniejsze dokumenty królewskie.

³ J. Wejchertowa, M. Woźniakowa: Dokumenty miast. W: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach. I: Archiwa dawnej Rzeczypospolitej, Warszawa 1958 s. 161.

⁴ Zob. pozycje 57, 82. R. Oczykowski: Przechadzka po Łowiczu s. 10.

- 15 (1509). Przywilej handlowy króla Zygmunta I.
- 16 (1512). Ekscerpt z inwentarza dóbr arcybiskupstwa określający opłaty piwowarów i szynkujących.
- 17 (1516). Przywilej arcybpa Łaskiego przenoszący miasto na prawo magdeburskie. Por. nr 3.
- 18 (1519). Przywilej podatkowy króla Zygmunta I.
- 19 (1519). Przywilej handlowy tegoż monarchy.
- 20 (1520). Dekret handlowy tegoż monarchy.
- 21 (1520). Dekret handlowy wspomnianego monarchy.
- 22 (1522). Dekret handlowy wspomnianego monarchy.
- 23 (1524). Przywilej arcybpa Łaskiego na wójtostwo łowickie.
- 24 (1525). Dekret handlowy króla Zygmunta I.
- 25 (1525). Mandat arcybpa Łaskiego dotyczący odbudowy miasta i zabezpieczenia go przed nowym pożarem.
- 26 (1526). Przywilej podatkowy arcybpa Łaskiego.
- 27 (1527). Dekret Sądu Komisarzkiego o składkach i daninach.
- 28 (1528). Przywilej handlowy króla Zygmunta I.
- 29 (1529). Dekret arcybpa Łaskiego o zabudowaniu placów.
- 30 (1529). Przywilej handlowy arcybpa Łaskiego.
- 31 (1531). Ekscerpt z inwentarza dóbr arcybiskupstwa odnoszący się do opłat piwowarów i szynkujących.
- 32 (1539). Ekscerpt z inwentarza dóbr arcybiskupstwa na podobny temat.
- 33 (1548). Przywilej handlowy króla Zygmunta I.
- 34 (1548). Ekscerpt z inwentarza dóbr arcybiskupstwa o piwowarach i szynkujących.
- 35 (1549). Przywilej (mandat) porządkowy arcybpa Dzierzgowskiego.
- 36 (1550). Przywilej króla Zygmunta Augusta potwierdzający poprzednie dokumenty królewskie.
- 37 (1553). Dekret starościński o powrocie mieszkańców ze wsi do miasta.
- 38 (1555). Przywilej handlowy królowej Bony.
- 39 (1555). Przywilej handlowy króla Zygmunta Augusta.
- 40 (1557). Mandat arcybpa Dzierzgowskiego o zabudowaniu placów.
- 41 (1560). Przywilej króla Zygmunta Augusta przenoszący jarmark ze święta św. Łucji na święto św. Andrzeja.
- 42 (1563). Przywilej handlowy króla Zygmunta Augusta (spław Wisłą).
- 43 (1563). Mandat arcybpa Uchańskiego o zabudowie placów.
- 44 (1568). Reskrypt króla Zygmunta Augusta o wolnym handlu (Wisłą).
- 45 (1570). Podobny reskrypt tegoż monarchy.
- 46 (1576). Przywilej króla Stefana potwierdzający dawniejsze dokumenty królewskie.
- 47 (1578). Dekret sejmowy przyznający wolny spław Wisłą.
- 48 (1579). Przywilej handlowy króla Stefana.
- 49 (1579). Przywilej arcybpa Uchańskiego na łaźnię miejską.
- 50 (1579). Arcybpa Uchański nadaje miastu wieś Zielkowice na miejsce Zagórza (Kaczanowa) i zezwala na cegielnię miejską.
- 51 (1579). Przywilej arcybpa Uchańskiego na szynkowanie piwa z Piątku.
- 52 (1579). Rewizja miejskiej wsi Zielkowice.
- 53 (1584). Przywilej arcybpa Karnkowskiego na alternatywę jarmarku św. Mateusza w Starym i Nowym Mieście.

- 54 (1588). Przywilej króla Zygmunta III potwierdzający dokumenty swoich poprzedników.
- 55 (1592). Ekscerpt z inwentarza dóbr arcybiskupstwa odnoszący się do opłat piwowarów i szynkujących.
- 56 (1597). Przywilej króla Zygmunta III na składowe soli w Wyszogrodzie i Kamionie.
- 57 (1616). Ordynacja starościńska dotycząca sądownictwa i dobrego porządku w mieście.
- 58 (1632). Postanowienie arcybpa Węzyka o sądach wójtowskich.
- 59 (1633). Przywilej króla Władysława IV potwierdzający dokument 56.
- 60 (1633). Przywilej tegoż króla na jarmark na Niedzielę Starozapustną.
- 61 (1636). Arcybpa Węzyk zatwierdza plebiscyt miejski o dziedziczeniu po mężu i żonie.
- 62 (1639). Przywilej arcybpa Lipskiego na budowę przez mieszczan spichlerzy we wsi Pieczyska.
- 63 (1649). Przywilej króla Jana Kazimierza potwierdzający dokumenty 42 i 56.
- 64 (1649). Przywilej handlowy króla Jana Kazimierza.
- 65 (1650). Przywilej tegoż monarchy potwierdzający dokument 18.
- 66 (1657). Przywilej króla Jana Kazimierza uwalniający mieszczan od podatków po „potopie szwedzkim”.
- 67 (1661). Uchwała mieszczan zwalnająca od podatku wyższych swoich urzędników.
- 68 (1662). Mandat arcybpa Prażmowskiego określający opłaty słodowników.
- 69 (1667). Dekret Sądu Komisararskiego rozgraniczający prerogatywy urzędu i sądu radzieckiego od wójtowskiego.
- 70 (1669). Przywilej króla Michała potwierdzający dokumenty handlowe pozyskane od Zygmunta I i Jana Kazimierza.
- 71 (1670). Uchwała Magistratu o dochodach i wolnościach pisarza miejskiego.
- 72 (1671). Dekret komisarski o podatkach i składkach.
- 73 (1672). Mandat arcybpa Prażmowskiego ostrzegający przed pożarem i napadem wroga wewnętrznego.
- 74 (1672). Dekret Sądu Starościńskiego o obecności urzędników miejskich i wójtowskich przy ważniejszych aktach mieszczan.
- 75 (1672). Kolejny rozkaz arcybpa Prażmowskiego ostrzegający przed pożarem i napadem.
- 76 (1673). Dekret Kapituły Gnieźnieńskiej o opłatach piwowarów.
- 77 (1675). Punkty starościńskie o dobrym porządku w mieście, głównie w aspekcie przeciwpożarowym, potwierdzone przez arcybpa Olszowskiego.
- 78 (1678). Dekret Sądu Radzieckiego o handlu obuwem.
- 79 (1680). Przywileje i obowiązki piwowarów opracowane przez Magistrat a zatwierdzone przez arcybpa Wydżgę.
- 80 (1685). Ekscerpt z inwentarza dóbr arcybiskupstwa o piwowarach i gorzelanych.
- 81 (1685). Wzmianka o opisie miasta Łowicza.
- 82 (1686). Dekret Administratora archidiecezji o zarządzie miastem.
- 83 (1695). Reskrypt kard. Radziejowskiego o podatkach i ciężarach miejskich.
- 84 (1701). Reskrypt tegoż kardynała o placach i domach w Łowiczu.

- 85 (1712). Mandat starosty Boskiego o przywilejach pisarza wójtowskiego.
- 86 (1718). Przywilej króla Augusta II potwierdzający dawniejsze dokumenty królewskie.
- 87 (1719). Dekret Sądu Starościńskiego o wyjęciu niektórych urzędników spod jurysdykcji miejskiej i od podatków.
- 88 (1722). Dekret Sądu Komisarskiego dotyczący łąk Kostka.
- 89 (1723). Dekret Kapituły Gnieźnieńskiej potwierdzający dokument 88.
- 90 (1727). Umowa Księży Misjonarzy z Magistratem potwierdzona przez arcybpa Potockiego.
- 91 (1728). Ordynacja arcybpa Potockiego odnośnie jarmarków i targów, aprobowana przez prymasa Komorowskiego w 1749 r.
- 92 (1728). Deklaracja starosty Sołtyka o wyjętych spod podatków i podlegających im.
- 93 (1730). Reorganizacja urzędów miejskiego i wójtowskiego oraz ich sądów przez arcybpa Potockiego.
- 94 (1730). Kontrakt subarendowny na czopowe i szelężne.
- 95 (1739). Następny dekret Kapituły Gnieźnieńskiej dotyczący łąk Kostka. Por. nr 88.
- 96 (1739). Wprowadzenie zainteresowanych w posiadanie łąk Kostka.
- 97 (1739). Oświadczenie urzędowe o powyższym wprowadzeniu.
- 98 (1741). Rozporządzenie starosty Czernego odnośnie dobrego porządku.
- 99 (1744). Dekret starościński o podziale władzy prezydenta i wójta oraz o dobrym porządku w mieście.
- 100 (1745). Ordynacja starosty Czernego względem podatków.

3. FORMALNY SPIS DOKUMENTÓW

Oprócz rzeczowego wykazu wpisów dokonanych w zbiorze, zamieszczonego we wstępie do publikacji, daję jeszcze formalny spis dokumentów. Jednak nie figuruje on we wstępie, lecz w samej publikacji źródła. Rozumie się że nie w samych tekstach wpisów do księgi, ale w nawiasach prostokątnych nad poszczególnymi dokumentami branymi szeroko. Spis ten celowo umieściłem w publikacji, żeby korzystający z niej nie musieli zaglądać do tamtego wykazu we wstępie. W następstwie tego przystępując do czytania danej pozycji, mają oni od razu przy niej potrzebne informacje. Są one jednowierszowe. Na pierwszym miejscu w tym spisie stoi porządkowa cyfra arabska dokumentu. Potem powiedziano precyzyjnie jaki to jest dokument, a więc np. przywilej, dekret, mandat, ordynacja, reskrypt, ustawa, zarządzenie itd. Jeżeli publikuje się krótki jego opis, mówię o nim: regest przywileju, dekretu itp. Jeśli zaś wpis wielopunktowy, informuję o nim np.: osiemnaście punktów przywileju, dekretu itd. Na końcu zdania podaję rozwiązana datę wystawienia każdego wpisanego w omawianą księgę przekazu historyczno-prawnego.

Uważam, że obydwie informacje, to jest rzeczowy wykaz wpisów (2) i formalny spis dokumentów (3) całkowicie zaspokoją potrzeby odbiorców tego wydawnictwa. Tym bardziej nie wydaje się być potrzebnym jeszcze jakiś inny spis czy indeks, skoro poszczególne pozycje wpisów w księgę są raczej krótkie, a także w druku dostatecznie uoptyczniono odległościami jedne numery od drugich.

4. UWAGI EDYTORSKIE

Przedstawiony miejski zbiór prawny publikuję według *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, Wrocław (1953).

Tytuł wydawnictwu nadałem. Jest on zwięzły i precyzyjny. Oto jego trójwierszowe brzmienie: Zbiór dokumentów miasta Łowicza | ujętych około 1780 roku | w punkty, ekscerpty i regesty.

Tytuł oryginalny rękopisu położyłem na czele publikacji, także tylko w trzech wierszach: Zbiór i opisanie | praw, przywilejów, ordynacji, dekretów | i reskryptów miastu Łowiczowi służących.

Datę powstania zbioru przesunąłem z 1745 roku (wykorzystany egzemplarz arcybiskupi) na 1780 (nie odszukany egzemplarz miejski).

W przypisach nie odnoszę publikowanych tutaj przekazów skróconych do ich rozproszonych pełnych oryginałów względnie kopii, za wyjątkiem drukowanych tychże. Zresztą spośród właściwych dokumentów (przywilejów) dotychczas opublikowano jedynie pierwszy (1375) i pięćdziesiąty (1579).

II. PUBLIKACJA ŹRÓDŁA

ZBIÓR I OPISANIE PRAW, PRZYWILEJÓW, ORDYNACJI, DEKRETÓW I RESKRYPTÓW MIASTU ŁOWICZOWI SŁUŻĄCYCH

[1. Regest przywileju z 15 sierpnia 1375 r.]

1375-go roku, w poniedziałek po święcie św. Wawrzeńca. Przywilej Jana arcybiskupa gnieźnieńskiego¹, którym nadana jest miastu Łowiczowi wiecznemi czasy haereditas Bratkowice² zwana, i de iure Polonico in ius Teutonicum przeniesiona. Nadana jest także wyspa Koconów zwana, za miastem będąca, i borek czyli lasek Tuszów nazwany, z pozwoleniem wycięcia jego na uprawę ról. Ostrzeżono oraz, aby miasto płaciło corocznie na święto św. Marcina [11 XI] do skarbu arcybiskupiego za czynsz i dziesięcinę cztery grzywny groszów praskich³.

[2. Regest przywileju z 6 czerwca 1398 r.]

1398-go roku, w sam dzień Święta Bożego Ciała. Przywilej Władysława króla polskiego⁴, którym pozwolona jest miastu Łowiczowi sól rocznia z żup wielickich [s. 4] i bocheńskich⁵ za cenę podług zwyczaju miast kujawskich.

[3. Regest przywileju z 24 października 1419 r.]

1419-go roku, we wtorek po święcie Świętych Męczenniczek 11000 Dziewic. Przywilej Mikołaja Trąby⁶ miastu Łowiczowi nadany, którym toż miasto de iure Polonico in ius Teutonicum jest przeniesione, oraz ustanowione, aby mieszczanie rządzeni się i sędzili prawami teutońskimi. Wyjęci także są od jurysdykcji wszelkich obcych starostów, urzędników, a przed swoim wójtem odpowiadać powinni. Wójtowi pozwolona jest władza sędzić kryminalne sprawy i sporne między obywatelami miasta. Apelacja do Zamku Łowickiego⁷ ustanowiona. Wójt przed starostą łowickim⁸ odpowiadać powinien. Starosta także łowicki do sądzenia ma moc wyznaczyć siedmiu ławników przysięgłych.

[4. Regest przywileju z 10 sierpnia 1424 r.]

1424-go roku, w sam dzień św. Wawrzeńca. Przywilej od Władysława króla polskiego nadany, przez Kazimierza króla potwierdzony⁹, uwalniający wszystkich obywateli i poddanych Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego od płacenia cła i targowego.

¹ Jan (Suchywilk) h. Grzymała, dr praw, m.in. arcybiskup metropolita gnieźnieński w latach 1374—1382.

² Bratkowice wieś k. Łowicza, wkrótce jego przedmieście. Koconów, z czasem Kaczanów — dawniejsza nazwa wsi Zagórze. Zob. przyp. 42. J. Waręzak uważa nieśluszenie (Słownik historyczno-geograficzny, cz. 2, z. 1, Wrocław 1961) obie nazwy za dwie odrębne miejscowości.

³ Regestowany tu dokument wydał w całości W. Kwiatkowski (Prymasowska kapituła i kolegiata w Łowiczu (1433—1938) s. 430—431), niestety z kopii XVIII-wiecznej i bez instrukcji.

⁴ Władysław II (Jagiello) m.in. król polski w l. 1386—1434.

⁵ Wieliczka i Bochnia wtedy w woj. krakowskim.

⁶ Mikołaj (zw. Trąba) h. Trąby, m.in. arcybp metrop. gnieź. w l. 1412—1422, pierwszy prymas Polski.

⁷ Bezpośrednio do starosty arcybiskupiego, pośrednio do samego arcybiskupa.

⁸ Łowicki starosta arcybiskupi.

⁹ Zob. niżej poz. 7 lub 8.

[5. Regest przywileju z 21 maja 1441 r.]

1441-go roku, w piątek przed Niedzielą Krzyżową. Przywilej Władysława króla polskiego¹⁰, Podębnice¹¹, uwalniający od cła i targowego mieszczan łowickich i inne miasta Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego.

[6. Dziewięć punktów przywileju z 26 kwietnia 1443 r.]

1443-go roku, w piątek po święcie św. Wojciecha. Przywilej od Wincentego II arcybiskupa gnieźnieńskiego¹² miastu Łowiczowi nadany, którego osnowa jest następująca:

1-mo. Pozwolone jest w Nowym Mieście Łowiczu wystawić i wybudować ratusz.

2-do. Ustanowione jest, aby w tym ratuszu burmistrz, radcy i ławnicy sądy i inne rady odprawiali i na głos dzwonka schodzili się do ratusza.

[s. 5] 3-tio. Pozwolone jest w tym ratuszu kramy i jatki dla sukienników i podstrzygacza sukna, dla przedawania towarów, sukna, obuwia i innych rzeczy; także pozwolona waga, z czego czynsz i pożytek należeć powinien do miasta.

4-to. Ustanowione, aby żaden tkacz sukieny nie podstrzygał sukna prócz tego podstrzygacza, który w ratuszu będzie mieszkał.

5-to. Aby żaden obcy, prócz jarmarków, nie przedawał sukna na łące w mieście. Postawianie jednak wolno przedać w dni tylko targowe, byle sukno tylko było podlejsze od łowickiego i nie sfalszowane.

6-to. Nie wolno jest obywatelom w innym miejscu przedawać sukna i innych towarów, tylko w kramach i jatkach pod ratuszem.

7-mo. Cechy wszystkie, prócz Cechu Kuśnierskiego, powinny być posłuszne burmistrzowi i radzie.

8-vo. Obywatele, którzy w mieście nie mieszkają i domy swoje opuszczają a na wsiach się bawią, przez co domy ich się pustoszą, powinni być odsądzeni od praw i wolności miejskich.

9-no. Sprzeciwiających się ustawom miastu przepisanych ma moc karać starosta i Magistrat Łowicki.

[7. Regest przywileju z 29 sierpnia 1447 r.]

1447-go roku, we wtorek po święcie św. Bartłomieja. Przywilej Kazimierza króla polskiego¹³ uwalniający mieszczan łowickich od płacenia cła i targowego.

[8. Regest przywileju z 23 października 1464 r.]

1464-go roku, we wtorek po święcie Świętych Męczenniczek 11000 Dziewic. Przywilej podobnyż od Kazimierza króla polskiego nadany.

[9. Regest przywileju z 4 lutego 1495 r.]

1495-go roku, we środę po Święcie Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny. Przywilej podobnyż od Jana Albrychta króla polskiego¹⁴ miastu Łowiczowi nadany.

[10. Regest przywileju z 10 maja 1499 r.]

[s. 6] 1499-go roku, w piątek po Święcie Wniebowstąpienia Pańskiego. Przywilej podobnyż od tegoż Jana Albrychta króla nadany.

¹⁰ Władysław III (Warneńczyk) m.in. król polski i węgierski w l. 1434—1444.

¹¹ *Może to miejsce wystawienia dokumentu?*

¹² Wincenty (Kot z Dębna) h. Doliwa, mgr sztuk i p.o. prof. Akad. Krak. m.in. arcybp metrop. gnieźn. i prymas w l. 1437—1448.

¹³ Kazimierz IV (Jagiellończyk) m.in. król polski w l. 1445—1492.

¹⁴ Jan Olbracht m.in. król polski w l. 1492—1501.

[11. Regest przywileju z 27 stycznia 1502 r.]

1502-go roku, we czwartek po święcie Nawrócenia św. Pawła. Przywilej Aleksandra króla polskiego¹⁵ potwierdzający dawniejsze przywileje królów polskich miastu Łowiczowi nadane.

[12. Regest drugiego przywileju z 27 stycznia 1502 r.]

Tegoż roku i dnia. Przywilej tegoż Aleksandra króla uwalniający mieszczan łowickich od cła i targowego.

[13. Regest przywileju z 10 marca 1506 r.]

1506-go roku, we wtorek po Niedzieli Suchej postnej. Przywilej podobnyż od tegoż Aleksandra króla nadany.

[14. Regest przywileju z 1 marca 1507 r.]

1507-go roku, w poniedziałek po Niedzieli Suchej postnej. Przywilej podobnyż dawniejsze przywileje potwierdzający, od Zygmunta króla polskiego¹⁶ nadany.

[15. Regest przywileju z 10 kwietnia 1509 r.]

1509-go roku, we wtorek po Wielkanocnej Niedzieli. Przywilej od Zygmunta króla nadany, uwalniający mieszczan łowickich od cła i targowego.

[16. Wiadomość o ekscerpce z inwentarza 1512 r.]

1512-go roku. Ekscerpt z inwentarza dóbr Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, przez Klemensa Buszyńskiego kanonika gnieźnieńskiego¹⁷ spisane go, wyjęty, który opiewa w sobie, iż każdy piwowar i każdy szynkujący piwo w Łowiczu powinien płacić po groszy 18 do stołu arcybiskupiego¹⁸.

[17. Regest przywileju z 20 października 1516 r.]

1516-go roku, w dzień Przeniesienia św. Wojciecha. Przywilej Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego¹⁹, potwierdzający dawny przywilej Mikołaja Trąby arcybiskupa gnieźnieńskiego 1419-go translationis miasta de iure Polonico in ius Teutonicum²⁰.

Dodane jest tym przywilejem Łaskiego, aby się mia[s. 7]sto Łowicz rządziło podług prawa magdeburskiego, gdyż przytrudne jest poznanie prawa teutońskiego.

[18. Regest przywileju z 3 stycznia 1519 r.]

1519-go roku, w poniedziałek po Nowym Roku. Przywilej od tegoż Zygmunta króla miastu Łowiczowi nadany, podług którego mieszczanie łowiccy połowę tylko mają płacić podatków publicznych do Skarbu Koronnego, wiele razy takowe podatki będą uchwalone.

[19. Regest przywileju z 25 lutego 1519 r.]

1519-go roku, w piątek po święcie św. Macieja Apostoła. Przywilej Zygmunta króla polskiego uwalniający mieszczan łowickich od cła i targowego i potwierdzający dawne przywileje.

¹⁵ Aleksander m.in. król polski w l. 1501—1506.

¹⁶ Zygmunt I (Stary) m.in. król polski w l. 1506—1548.

¹⁷ Klemens Buszyński m.in. kanonik gnieźn. w l. 1503—1517.

¹⁸ Nie ma tego ekscerptu w wydawnictwie B. Ulanowskiego (*Wizytacje dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i kapituły gnieźnieńskiej z XVI wieku, Kraków 1920 s. 12*).

¹⁹ Jan Łaski h. Korab, m.in. arcybp metrop. gnieźn. i prymas w l. 1510—1531, pierwszy legat urodzony, senator.

²⁰ Por. poz. 3.

[20. Regest dekretu z 28 stycznia 1520 r.]

1520-go roku, w sobotę po święcie Nawrócenia św. Pawła. Dekret Zygmunta króla polskiego, którym uwolnieni są od płacenia cła mieszczanie łowiccy przejeżdżający ze zbożem przez miasto Gostynin²¹. Gdyby zaś to zboże w mieście Gostyninie na rynku przedawali, ustanowione jest tym dekretem, iż wtenczas korzec jeden zboża powinni dawać do zamku gostyńskiego.

[21. Regest dekretu z 25 kwietnia 1520 r.]

Roku tegoż, we śródę po święcie św. Jerzego. Dekret Zygmunta króla polskiego, którym ustanowione jest, iż obywatele i poddani Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego i Biskupstwa Kujawskiego, przejeżdżający przez Działoszyce²² i przez most na rzece Dzierżanej²³ będący, nie powinni płacić tylko obolów dwa od wozu.

[22. Regest przywileju z 3 stycznia 1522 r.]

1522-go roku, w piątek przed świętem Świętych Trzech Królów. Przywilej Zygmunta króla polskiego uwalniający mieszczan łowickich od cła, mostowego i targowego.

[23. Dziesięć punktów przywileju z 7 grudnia 1524 r.]

1524-go roku, dnia 7 grudnia. Przywilej Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na wójtostwo łowickie Annie, niegdyś Macieja wójta łowic[s. 8]kiego, matronie pozostałej wdowie, i Pawłowi synowi oraz ich potomkom wiecznemi czasy nadany:

[Po pierwsze]. W tym przywileju wyrażone jest, iż łąka Zapusta zwana nie powinna należeć do wójtostwa łowickiego i zostawiona jest stołowi arcybiskupiemu do rozrządzenia.

Po wtóre. Opisane jest, iż do tego wójtostwa łowickiego należeć powinny trzy²⁴ włóki roli we trzech osobnych polach, to jest w pierwszym polu za mostem Starego Miasta Łowicza dwie włóki: pierwsza między rolą Michała Boskiego z jednej a Stanisława Bonieckiego z drugiej strony, ku końcowi zaś między rolą Michała a rolą potomków Grzegorza Kustosza mieszczanina łowickiego leżąca; druga włóka w tymże polu między rolą Jakuba Małkowskiego altarysty Ołtarza Bożego Ciała w Kolegijacie Łowickiej a rolą Macieja Gorczycy leżąca. W drugim polu za tymże mostem Starego Miasta Łowicza także dwie włóki: jedna między rolami wspomnianego Jakuba Małkowskiego altarysty i Macieja Gorczycy leżąca; druga włóka w tymże polu między rolami Jana Turkowicza a rolami Stanisława Ciuchty leżąca. W trzecim polu za Kierchowem czyli za Kaplicą Św. Leonarda podobnie dwie włóki: jedna włóka między rolami Andrzeja Psojańskiego i rolami Jana Goszka leżąca; druga włóka pod Nietrzpielą²⁵, którą włókę dzieli droga do Łupi²⁶ idąca; z jednej strony drogi leży ta włóka między rolą Macieja Lupiesza a rolą Stanisława Bonieckiego, z drugiej zaś strony drogi między rolą Mydłowską a rolą Macieja Wierzby.

Po trzecie. Wyrażone jest, iż prócz tych sześciu włók należy także do wójtostwa łowickiego rola pod Nietrzpielą Świniatki zwana, między sadzawką Nietrzpiela nazwaną z jednej a rolą Nosowską z drugiej [s. 9]

²¹ Gostynin miasto na drodze z Łowicza do Włocławka.

²² Działoszyce miasto na południe od Pińczowa.

²³ Nie wiadomo o którą Dzierżaną chodzi.

²⁴ Z dalszego ciągu tekstu wynika, że chodziło o 6 włók ziemi.

²⁵ Nietrzpiela młyn wodny na rzeczce tejże nazwy, dopływie Bzury.

²⁶ Lupia, od r. 1780 Arkadia, wieś w parafii Bednary.

strony leżąca. Także łąka pod Nietrzpielą Nakusy nazwana, między łąką wspomnianego Jakuba Małkowskiego altarysty z jednej, a rzeczką też łąkę wójtowską z łąką Mikołaja Sendy wikaryjego Kolegijaty Łowickiej dzieląca, z drugiej strony leżąca.

Po czwarte. Podług tegoż przywileju należy do wójtostwa łowickiego, między dochodami miasta Łowicza, szósta jatka rzeźnicza czyli procent roczny z jatki, to jest szósty kamień loju. Także szósta grzywna z miasta, która Domowe nazywa się, tudzież trzecia grzywna od juramentów, oń kar i od każdego dekretu.

Po piąte. Podług tegoż przywileju należą do wójtostwa łowickiego dwa domy na Podgrodziu w podług siebie leżące, między domami Sobiepana a Urbańskiego z drugiej strony stojące. Także w Starym Mieście plac obszerny, rozciągający się od domu Marszałka mieszczanina łowickiego aż do domu Rydłowskich. Na którym placu były niegdyś dwa domy, jeden Idzikowskiej wójtowy, drugi Pagowskiej także wójtowy łowickiej. Tudzież na Zduńskiej ulicy należą do tegoż wójtostwa łowickiego sobie przyległe, między domami Marcina aptekarza z jednej, a Stanisława bednarza z drugiej strony leżące. Które to domy uwolnione są od wszelkich podatków i ciężarów miejskich; i w tych domach mieszkają a są wyjęci od jurysdykcji Magistratu Łowickiego i sam tylko wójt lub starosta łowicki ma nad nimi zwierzchność.

Po szóste. Tym przywilejem wójt łowicki ma sobie nadaną moc sądzenia sprawy większe i mniejsze, kryminalne i inne, i karania obwiniętych. Sam zaś wójt przed sądem tylko arcybiskupim lub starosty [s. 10] łowickiego odpowiadać powinien i żadnej innej zwierzchności nie jest podległy.

Po siódme. Ustanowione jest tymże przywilejem, aby starosta łowicki corocznie nazajutrz po Nowym Roku burmistrza i radnych, których będzie widział zdalnych, obrał. Wójtowi zaś i burmistrzowi i radnym pozwolone jest obierać ławników w prawie miejskim biegłych, a tych obranych prezentować powinni staroście łowickiemu. Gdyby zaś z radnych który umarł, naówczas starosta łowicki radnego z ławników zdanego na radziectwo przyjmie, a wójt z burmistrzem i radnemi innego ławnika z pospólstwa obierze i staroście łowickiemu prezentować powinien.

Po ósme. Postanowione jest tymże przywilejem, aby wójt łowicki z każdego łana czyli z włóki po trzy skoty dziesięciny pieniężnej płacił kanonikowi łowickiemu temu, któremu dziesięcina wytyczna po Starym Mieście Łowiczu należy.

Po dziewiąte. Pozwolone jest wyżej wspomnianej Annie i Pawłowi synowi oraz ich potomkom toż wójtostwo łowickie, z pozwoleniem jednak arcybiskupów gnieźnieńskich, sprzedać, zamienić, darować lub na swoje użytki obrócić.

Po dziesiąte. Wspomniane wójtostwo łowickie oszacowane jest na grzywien 660, w każdą grzywnę rachując groszy 48 polskich.

[24. Regest dekretu z 24 marca 1525 r.]

1525-go roku, w piątek w wigilię Święta Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Dekret Zygmunta króla polskiego uwalniający mieszczan łowickich od cła niezwyčajnego.

[25. Osiemnaście punktów przywileju czyli mandatu z 12 czerwca 1525 r.]

1525-go roku, dnia 12 czerwca. Przywilej czyli mandat Jana Łaskiego arcybiskupa gnieź[s. 11]nieńskiego, którego osnowa jest następująca:

1-mo. Po pogorzeli miasta Łowicza pozwolone jest obywatelom łowickim po dwie kopy drzewa z borów arcybiskupich na stawianie domów i mieszkań swoich, także po jednej kopie drzewa mniejszego z wierzchołkami na dachy, na łąty, strychołce i krokwy.

2-do. Uwolnieni ciż obywatele pogorzeli na lat 12 od płacenia wszelkich danin i powinności do stołu arcybiskupiego należących.

3-tio. Aby, dla bezpieczeństwa od ognia, domy w Starym Mieście Łowiczu na 50 łokci od Kościoła Kolegiaty Łowickiej odległe stawiane były.

4-to. Aby wierzchy czyli pułapy wszystkich domów, przed zaciąganiem na nie kozłów, gliną grubo, a nie cienko, wylepione były.

5-to. Aby dachy wszystkich domów zrównane były i domy na wysokość aby 20 łokci miały, a to pod karą trzech grzywien na tych, którzy by tego uczynić nie chcieli. Ci chociaż takową karę zapłacą, wszelako dachy swych domów zrównać, jako wyżej, powinni.

6-to. Nakazane jest, dla ocalenia i schowania sprzętów i innych rzeczy od ognia, aby między każdymi dwiema domami czyli placami, w tyle, w miejscu przez Urząd Radziecki i przez urzędników zamkowych wyznaczonym, wspólnie przez sąsiadów, oszczędzając kosztów uboższych obywatelów, był wystawiony lamus, jedną ścianą wewnątrz przedzielony i tamże wewnątrz po ścianach kałem czyli mułem dobrze oblepiony. Do każdego lamusu powinien być wchód dwoma drzwiami, jednemi od jednego, drugimi od drugiego domu czyli placu, i ten wchód powinien być zrobiony na kształt szyi do piwnicy, mułem [s. 12] czyli kałem wylepiony. Takowe zaś lamusy obywatele pogorzeli w czasie sześciu lat, a inni nie pogorzeli w czasie dwóch lat wystawić powinni. Który by zaś obywatel chciał osobny mieć lamus, wystawiony na swoim własnym placu, wolno mu go będzie osobno sobie wystawić. Gdyby także który obywatel w czasie przeznaczonym lamusu nie wystawił, ma być od swego domu odsądzonym.

7-mo. Lubo na miejscach domów pogorzałych przy stawianiu nowych domów mogą być dachy ich jako najwyżej zrównane, aby jednak i w całym mieście takowe dachy były zrównane, wyznaczony jest czas obywatelom lat dwudziestu i nakazano, aby tak [jak] pogorzelnicy dachy na domach z gontów mieli i pod dachami pułapy gliną grubo wylepili. I którzy dachy swych domów zrównają i z gontów je dadzą oraz pułapy wylepią, dana jest wolność tym obywatelom od płacenia danin i innych powinności do stołu arcybiskupiego należących na lat dwadzieścia. Powinni jednak takowi obywatele, tej wolności chcący używać, oświadczyć się z tym i submisją na to uczynić przed burmistrzem lub pisarzem miejskim, a burmistrz z pisarzem powinni o tym oświadczeniu obywatelów oznajmić pisarzowi i egzaktorowi zamkowemu łowickiemu. Regestra także takowych obywatelów powinny być dwa spisane i jeden w skarbie miejskim, drugi przy pisarzu i egzaktorze zamkowym chowane, aby z tych regestrów poznać można, którzy obywatele wspomnianej wolności chcą używać. Jeżeliby zaś używając takowej wolności, swojej submisji czyli oświadczenia w czasie nie uczynili zadosyć, domy ich do Zamku mają być skonfiskowane.

8-vo. Ustanowione jest i nakazane, aby na ulicy Zduńskiej dwie ulice poprzeczne były, jedna ku Glinkom, dru[s. 13]ga ku Podrzeczniej ulicy tak szerokie, aby dwa wozy mogły przejść koło siebie. Podobnież na Długiej ulicy jedna poprzecznia ku Rynkowi Nowego Miasta, druga ku Bratkowicom, i aby te ulice poprzecznie były wybrukowane.

9-no. Aby z rzeki Bobrowy²⁷ rowem do miasta była wprowadzona woda przez pola, łąki, ogrody i place mieszczan i wiejskich poddanych, i aby każdy na swoim gruncie corocznie podług potrzeb rów chędożył i odnawiał.

10-mo. Aby miasto zakupiło gront glinę w sobie mający, gdzie by można brać glinę dla potrzeby miasta i każdego z mieszczan.

11-mo. Aby stodoły i gumna na odległe miejsca od miasta, w pola oddalone i cofnięte były.

12-mo. Aby miasto studnię do czerpania wody wydobyło.

13-tio. Aby przy każdym domu były drabki i haki do rozrywania dachów na czas ognia, na ratuszu także; aby były wiadra skórzane na wodę do zalewania ognia.

14-to. Aby obywatele mający domy, role, gronta i place mieszkali w mieście lub mieszkającym przedali, pod utratą onychże, co zwierzchność zamkowa do egzekucji przyprowadzać powinna, odbierając i przekazując takowe domy i gronta i nadając Magistratowi na potrzebę miejską.

15-to. Obywatele i mieszkańcy miasta Łowicza powinni być burmistrzowi posłuszni i Radzie. Nieposłusznych ma władzę burmistrz karać lub zwierzchności zamkowej donieść.

16-to. Przekupnie w dni targowe nie mogą prędzej kupować, jak we dwie godziny po wschodzie słońca.

17-mo. Wolno jest Magistratowi kary sądowe podług swego zdania wkładać i one odbierać.

18-vo. Burmistrz w mieście powinien być roczni, po wyjściu zaś roku lub ten sam potwierdzony, lub inny nowy [s. 14] obrany być powinien.

[26. Regest przywileju z 28 maja 1526 r.]

1526-go roku, w poniedziałek po święcie Świętej Trójcy. Przywilej tegoż Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, którym miasto Łowicz i inne miasta, jako też wsie z wójtami i sołtysami Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego uwolnione są od dania podwód, podatków i wszelkich składek podczas wojny starostom tychże miast, chyba żeby powszechna ekspedycja wojenna była uchwalona. Naówczas za rozkazem Jaśnie Oświeconych Książąt Arcybiskupów pomienione miasta i wsie do takowej ekspedycji są obowiązane.

[27. Cztery punkty dekretu sądowego z 7 czerwca 1527 r.]

1527-go roku, dnia 7 miesiąca czerwca. Dekret Sądu Komisarzkiego, od J.O. Księcia Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego delegowanego, dla miasta Łowicza nastąpiony, którym ustanowione jest:

1-mo. Aby w mieście Łowiczu trzymany był regestr wybierania składek świecznego i kozuchowego od piwowarów na воск do Kościoła Kolegiaty Łowickiej, tudzież stróżnego na stróżów i na sługi miejskie i te składki, aby podług rejestru wybierane i do skarbu miejskiego oddawane były; a co od ekspensy nadto zostanie, aby obracane było na potrzeby miasta.

2-do. Aby prezydent w interesach miasta znosił się z Magistratem i nic bez Magistratu nie czynił. Podarunków także aby nie dawał bez wiedzy Magistratu.

²⁷ Bobrowa, obecnie Bobrówka, prawy dopływ Bzury wpadający do niej pod Łowiczem, dziś w samym mieście.

3-tio. Jeżeliby kto obcy potrzebował kata, tedy swoim kosztem sam go sprowadzić i zapłacić powinien, miasto zaś na to ekspensować nie ma, wyjąwszy tylko potrzebę Zamku Łowickiego.

4-to. Wolno jest obywatelom staromiejskim na pastwiska nowomiejskie i wzajemnie nowomiejskim obywatelom na pastwiska staromiejskie, gdzie kto będzie [s. 15] chciał, swoje bydło wypędzić. Składka na zapłatę pastuchom staromiejskiemu i nowomiejskiemu równa i jednaka, bez wszelkiego powiększenia, powinna być oddawana do skarbu miejskiego, a ze skarbu pastuchom powinno być płacone.

[28. Regest przywileju z 10 lutego 1528 r.]

1528-go roku, w dzień św. Scholastyki. Przywilej Zygmunta króla polskiego potwierdzający wolności obywatelów Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego od płacenia cła, mostowego etc.

[29 Regest dekretu z 19 marca 1529 r.]

1529-go roku, dnia 19 miesiąca marca. Dekret J.O. Księcia Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, którym obywatele miasta Łowicza, którzy swoje domy i place opuścili i domów reperować tudzież placów swoich pustych zabudować zaniedbali, odsądzeni są od własności takich domów i placów swoich, i dana jest władza zwierzchności starościńskiej łowickiej innym ludziom osiąść i budować się, chcącym takowe domy i place opustoszone nadawać.

[30. Regest przywileju z 26 czerwca 1529 r.]

1529-go roku, w sobotę po święcie św. Jana Chrzyciela. Przywilej Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego miastu Łowiczowi nadany, podług którego w poniedziałki na targach nie wolno jest przychodnim szewcom przedawać obuwia w mieście bez wiadomości Cechu Szewskiego i bez rewizyi towaru przez zwierzchność zamkową. W piątkowe zaś targi wolno jest tymże przychodnim szewcom przedawać swój towar w Starym Mieście Łowiczu bez wszelkiej rewizyi i Cech Szewski żadnej przeszkody tym przychodnim czynić nie powinien.

[31. Powołanie się na ekscerpt z inwentarza 1531 r.]

1531-go roku. Ekscerpt z inwentarza dóbr Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, przez Klemensa a Piotrków kanonika gnieźnieńskiego²⁸ spisane-go, wyjęty, który opiewa w sobie [s. 16] iż każdy piwowar i każdy szynkujący piwo w Łowiczu powinien płacić po groszy 18 do stołu arcybiskupiego²⁹.

[32. Cytowanie ekscerptu z inwentarza 1539 r.]

1539-go roku. Ekscerpt z inwentarza dóbr Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, przez Szymona Chablińskiego scholastyka gnieźnieńskiego³⁰ spisane-go, wyjęty, podobnież to samo w sobie zawierający³¹.

[33. Regest przywileju z 31 stycznia 1548 r.]

1548-go roku, we wtorek po święcie Nawrócenia św. Pawła. Przywilej Zygmunta króla polskiego uwalniający mieszczan łowickich od płacenia cła i targowego, wyjąwszy tylko nagraniczną komorę.

²⁸ Klemens z Piotrkowa dr prawa, m.in. kan. gnieźn. w l. 1492—1507, oficjał gen. gnieźn.

²⁹ Zob. *Wizytacje...* (wyd. Ulanowski) s. 671. Por. nr 16 i przyp. 18.

³⁰ Szymon Chabliński z Chabielic h. Wieniawa, m.in. scholastyk gnieźn., w kapitule w l. 1522—1552, admin. archidiecezji w 1540 r.

³¹ Nie opublikował tego ekscerptu Ulanowski. Por. nr 16 i 31.

[34. Odwołanie się do ekscerptu z inwentarza 1548 r.]

1548-go roku. Ekscerpt z inwentarza dóbr Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, przez Jana Kokalewskiego kanonika gnieźnieńskiego³² spisane-go, wyjęty, który opiewa w sobie, iż piwowarowie w Łowiczu od każdego waru powinni płacić po 18 groszy do stołu arcybiskupiego. Każdy także szynkujący piwo powinien płacić do tegoż stołu po groszy 18 na święto św. Marcina [11 XI]³³.

[35. Jedenaście punktów przywileju z 18 listopada 1549 r.]

1549-go roku, dnia 18 listopada. Przywilej Mikołaja Dzierżgowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego³⁴ miastu Łowiczowi nadany, którego jest osnowa takowa:

1-mo. Nadany jest przywilejem miastu plac w Rynku Nowego Miasta koło ratusza na wystawienie kramów, jatek, komór do przedawania i składania towarów, osobliwie ryb solonych, minogów, śledzi i innych rzeczy sprzedajnych.

2-do. Podług tego przywileju nie wolno jest nikomu w innych prywatnych miejscach przedawać wspomnianych towarów, póki wprzód nie będą na pomienionym składzie koło ratusza, a to tak podczas jarmarków i w dni targowe, jako też w inne dni nietargowe przedawane [s. 17] powinny być koło ratusza. A gdyby się koło ratusza zmieścić nie mogły, tedy w samym składzie powinny się przedawać.

3-tio. Od składanych towarów powinni płacić składanego do skarbu miejskiego od każdej beczki po groszu jednym, a za stróżą dzienną i nocną onychże po 2 pniażki. Kupcy także sprzedający od przedawania powinni płacić podług dawnego zwyczaju.

4-to. Rzeźnicy miejscy i wiejscy w każde targi poniedziałkowe i jarmarczne, tudzież w inne dni, w które bywa wolnica, poczawszy od Wielkanocy do Kwadragezimy, w tymże samym miejscu koło ratusza, a nie gdzie indziej, mają przedawać mięso pod utratą mięsa; wiejscy zaś rzeźnicy podług dawnego zwyczaju powinni dawać łopatki do Zamku Łowickiego; na ratusz także wszyscy rzeźnicy tak miejscy, jako i wiejscy powinni płacić połowę łopatek.

5-to. W tymże samym miejscu powinni przedawać chleb pszenny i żytni, masło, kaszę, sadło i inne rzeczy do potrzeby ludzkiej.

6-to. Pozwolone jest miastu na tym placu wystawić dom dla tego, który by strzegł tego składu towarów; i wolno jest temu stróżowi szynkować piwo gdańskie i łowickie, także miód, tudzież przedawać tłustość, smołę, postronki i inne potrzebne rzeczy do pojazdów.

7-mo. Podobnież w tym miejscu powinno się przedawać owies, siano i słomę, dla wygody przyjeżdżających do miasta.

8-vo. Czysz z tego składu i domu stróżowego należeć ma do Magistratu.

9-no. Wspomniany plac czyli skład towarów jest uwolniony od wszelkich podatków zamkowych.

10-mo. Magistrat z dochodów i czynszów tego skła[s. 18]du powinien wiecznemi czasy na wieży ratuszowej chować trębacza, który by straż nieustannie, nawet i w nocy, trzymał i za każdym wybiciem godziny na zegarze zamkowym znak swojej straży przez otrąbienie dawał.

³² Jan Kąkolewski h. Samson, m.in. kan. gnieźn. w l. 1536—1565, admin. archidiec. w 1545 r.

³³ Nie wydrukował tego ekscerptu Ulanowski. Por. nr 16, 31—32.

³⁴ Mikołaj Dzierżgowski h. Jastrzębiec, m.in. arcybp metrop. gnieźn., prymas, legat ur. w l. 1546—1559, senator.

11-mo. Powinien także Magistrat, dla usługi i potrzeby miasta, chować sześciu pacholków z szabłami i berdyszami, w barwie koloru czerwonego i w czapkach niebieskich.

[36. Regest przywileju z 12 lipca 1550 r.]

1550-go roku, w sobotę przed świętem św. Małgorzaty. Przywilej Zygmunta Augusta króla polskiego³⁵ potwierdzający dawne prawa, wolności i przywileje królów polskich miastu Łowiczowi nadane.

[37. Regest dekretu z 24 października 1553 r.]

1553-go roku, we wtorek przed świętem św. Szymona i Judy Apostołów. Dekret starościński łowicki wyznaczający czas kmieciom i wójtom wiejskim, aby do dóbr swoich w mieście Łowiczu mianych powrócili lub się z nich wyprzedali.

[38. Regest przywileju z 8 marca 1555 r.]

1555-go roku, dnia 8 marca. Przywilej Bony królowej polskiej³⁶ uwalniający mieszczan łowickich od płacenia cła i targowego w Księstwie Mazowieckim.

[39. Regest przywileju z 12 czerwca 1555 r.]

1555-go roku, we śrrodę przed Świętem Bożego Ciała. Przywilej Zygmunta Augusta króla polskiego miastu Łowiczowi nadany.

Tym przywilejem pozwolone jest miastu Łowiczowi wybierać mostowe od przejeżdżających (wyjawszy szlachtę i inne osoby od cła wolne), to jest od każdego konia wóz z ciężarem ciągnącego po szelągu jednym, od innych zaś koni tak wozy ciągnących, jako też ręcznie prowadzonych po denarów trzy; od świni, kóz i owiec po denarze jednym.

To mostowe powinno być obracane na użytek [s. 19] miasta i na naprawę mostów na rzece Bzurze; i miasto powinno te mosty utrzymywać pod utratą cła mostowego.

Wolno zaś każdemu minąć te mosty i którądy się podoba jachać.

[40. Regest mandatu z 25 czerwca 1557 r.]

1557-go roku, w piątek przed świętem św. Piotra i Pawła Apostołów. Mandat J.O. Księcia Mikołaja Dzierzgowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego do miasta Łowicza wydany, aby obywatele place swoje puste zabudowali. Kto zaś nic jest w stanie zabudowania, aby swój plac komu innemu sprzedał, a to w czasie roku jednego i sześciu niedziel pod odsądzeniem siebie od własności placu i pod konfiskatą takowych placów.

[41. Regest przywileju z 16 października 1560 r.]

1560-go roku, dnia 16 października. Przywilej Zygmunta Augusta króla polskiego pozwalający w mieście Łowiczu jarmark na święto św. Andrzeja Apostoła, który przedtem bywał na św. Łucyją.

[42. Regest przywileju z 1 lutego 1563 r.]

1563-go roku, w wigilią Święta Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny. Przywilej Zygmunta Augusta króla polskiego, którym pozwolona jest wolna defluitacja przez Wisłę kupcom i obywatelom łowickim z towarami do Gdańska i z Gdańska, w górę i na dół. W tym także przywileju znajduje się dekret sejmowy o takowąż defluitacją na sejmie

³⁵ *Zygmunt August m.in. król polski w l. 1548—1572.*

³⁶ *Bona (Sforza d' Aragona) królowa polska od 1518 r., zm. w 1557.*

krakowskim w poniedziałek po Niedzieli Śrzedopostnej w roku 1522-gim³⁷ zapadły.

[43. Regest mandatu z 22 czerwca 1563 r.]

1563-go roku, we wtorek przed świętem św. Jana Chrzciciela. Mandat J.O. Księcia Jakuba Uchańskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego³⁸, aby obywatele miasta Łowicza do swoich domów, placów pustych, ról i łąk we trzech miesiącach powracali się lub one innemu obywatelowi w mieście przedali; podobnie także, aby mieszczanie place swoje puste [s. 20] w mieście zabudowali lub komu innemu do zabudowania przedali, pod osądzeniem siebie od własności swoich.

[44. Regest reskryptu z 13 sierpnia 1568 r.]

1568-go roku, dnia 13 miesiąca sierpnia. Reskrypt Zygumnta Augusta króla polskiego odsyłający do generała pruskiego³⁹ rozsądzenie sprawy między miastem Łowiczem i miastem Toruniem o wolne prowadzenie handlu.

[45. Regest reskryptu z 10 marca 1570 r.]

1570-go roku, dnia 10 miesiąca marca. Reskrypt Zygumnta Augusta króla polskiego, którym zlecona jest generałowi pruskiemu do rozsądzenia sprawa między miastem Łowiczem i miastem Toruniem o wolne prowadzenie handłów.

[46. Regest przywileju z 28 czerwca 1576 r.]

1576-go roku, dnia 28 miesiąca czerwca. Przywilej Stefana króla polskiego⁴⁰ potwierdzający dawniejsze prawa i wolności od królów polskich miastu Łowiczowi nadane.

[47. Regest dekretu z 12 marca 1578 r.]

1578-go roku, we śrrodę po Niedzieli Śrzedopostnej. Dekret sejmowy za Stefana króla polskiego między miastem Łowiczem i miastem Toruniem w Warszawie nastąpiony, którym przyznana jest mieszczanom łowickim wolna defluitacyja z towarami przez Wisłę w górę i na dół.

[48. Regest przywileju z 30 stycznia 1579 r.]

1579-go roku, dnia 30 miesiąca stycznia. Przywilej Stefana króla polskiego potwierdzający przywilej zygumntowski⁴¹ z uwolnieniem mieszczan łowickich od płacenia cła i targowego.

[49. Regest przywileju z 10 marca 1579 r.]

1579-go roku, dnia 10 miesiąca marca. Przywilej Jakuba Uchańskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego miastu Łowiczowi nadany, którym w nagrodę zalanych ról i łąk wsi miejskiej Zagórza⁴² przez wystawienie młyna pod Zamkiem Łowickim, pozwolone jest miastu w którymkolwiek miejscu na groncie miejskim wystawić łaźnię i z niej mieć pożytek, bez żadnego podatku do stołu arcybiskupiego lub Zamku Łowickiego.

³⁷ Dnia 31 marca.

³⁸ Jakub Uchański h. Radwan, m.in. arcybp metrop. gnieźn., prymas, legat ur. w l. 1562—1581, pierwszy „pierwszy książę”, senator.

³⁹ Sejmik generalny województw pruskich odbywany na zmianę w Malborku i Grudziądzu.

⁴⁰ Stefan Batory m.in. król polski w l. 1575—1586.

⁴¹ Zygmunt I (Stary) obdarował Łowicz kilku podobnymi przywilejami (nr 14—15, 19, 22, 28, 33), dlatego dokładnie nie wiadomo o który z nich chodzi.

⁴² Zagórze wieś w par. Św. Ducha, dawniej Kaczanów. Zob. poz. 50 1-mo. Por. przyp. 2.

[50. Cztery punkty przywileju z 25 sierpnia 1579 r.]

[s. 21] Tegoż roku, dnia 25 sierpnia. Przywilej Jakuba Uchańskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego miastu Łowiczowi nadany. Osnowa tego przywileju:

1-mo. Uwalniając skarb arcybiskupi od naprawiania dróg, mostów i rowów około miasta będących, także umarzając kłótnie między mieszczanami łowickimi i poddanymi wsi Zielkowice⁴³ względem pastwisk, łąk i ról zachodzące, nadana jest wiecznemi czasy miastu Łowiczowi wieś Zielkowice w zamian za wieś miejską Zagórze, z dawna Kaczanów zwaną.

2-do. Podług tegoż przywileju dochody z tej wsi Zielkowice nie na prywatne osoby, lecz do skarbu miejskiego na potrzeby miasta, tudzież na reparacyją mostów, grobel, rowów i dróg około miasta obracane być powinny; i najprzód do wystawienia nowego mostu na rzece od miasta ku Zielkowicom jadąc, potem zaś w swoim czasie do wystawienia bram i wież, tudzież murów około miasta, i do innych potrzeb miasto jest obowiązane.

3-tio. Pozwolone jest miastu na groncie zielkowskim lub na innym miejskim wystawić cegielnię i cegłę palić.

4-to. Magistrat Łowicki z dochodów wsi Zielkowice, jako z innych wszelkich dochodów miejskich, powinien corocznie dawać rachunki przed starostą łowickim⁴⁴.

[51. Regest drugiego przywileju z 25 sierpnia 1579 r.]

Tegoż roku i dnia tegoż. Przywilej tegoż Jakuba Uchańskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, którym pozwolone jest miastu Łowiczowi szynkować w ratuszu piwo piątkowskie⁴⁵, bez opłacania podatku do Zamku Łowickiego. Pożytek zaś z tego szynku należeć ma do skarbu miejskiego, na potrzeby miasta.

[52. Osiemnaście punktów rewizji z 11 września 1579 r.]

1579-go roku, dnia 11 września. Rewizyja dóbr wsi Zielkowice przez W.W. Jana Sikorskiego⁴⁶ i Jana Rembielińskiego⁴⁷ kanoników gnieźnieńskich uczyniona i opisana, która zawiera w sobie następujące punkta:

1-mo. W tej wsi jest roli włók czternaście.

2-do. Kmiecie tej wsi robią, prócz orania i uprawy roli, począwszy od święta św. Małgorzaty [13 VII] do święta św. Mateusza [21 IX] w każdy tydzień po trzy dni z połowy włóki roli, począwszy zaś od święta św. Mateusza w każdy tydzień po dwa dni.

3-tio. Czynszu oddają na święto św. Marcina [11 XI] raz do roku z każdej włóki po złotym jednym polskim i po dwa kapłony.

4-to. Z każdego miesiąca przez pół roku dają z półwłóczka roli po kogucie jednym, po 10 jajec i ser jeden; przez drugie zaś półrocze dają każdego miesiąca po pięć jajec, ser jeden i po kogucie jednym lub zamiast koguta po pół grosza i denarów sześć.

⁴³ Zielkowice wieś na terenie par. kolegiackiej.

⁴⁴ Regestowany tutaj dokument opublikował w całości z takiejże kopii i w ten sam sposób wspomniany już W. Kwiatkowski (Prymasowska kapituła i kolegiata w Łowiczu... s. 416—418).

⁴⁵ Piątek miasto między Łowiczem a Łęczycą, własność arcybiskupów.

⁴⁶ Jan Sikorski h. Cietrzew, dr ob. prawa, m.in. kan. gnieźn. w l. 1573—1599.

⁴⁷ Jan Rembieliński h. Lubicz, dr ob. prawa, m.in. kan. gnieźn. od r. 1568, archidiacon od 1575, zm. w 1614.

5-to. Na Święta Wielkanocne dają corocznie z półwłóczka roli po jednej kurze, po 10 jajec i ser jeden.

6-to. Na Niedzielę Krzyżową dają corocznie po jednej kurze, po 10 jajec i ser jeden.

7-mo. Płacą stróżnego z każdej włóki roli raz do roku po groszy 15.

8-vo. Owsa gajowego z każdego domu dają po korcy cztery. Chałupnicy zaś czyli podszadkowie, którzy mają domy, dają po korcu jednym owsa raz do roku.

9-no. Ta wieś Zielkowice jest między wsiami Mysłakowem⁴⁸, Łupią⁴⁹, Bobrownikami⁵⁰, Płaczowem⁵¹ i miastem Łowiczem. Granic nie ma, tylko drożyska.

10-mo. Role w tej wsi są piaszczyste ku Mysłakowu i Bobrownikom, ku Płaczowu zaś i Borowinom⁵² są lepsze, lecz po części sapowate i rudawe. Zawierają w sobie [s. 23] staj sześć ku Mysłakowu, ku Borowinom zaś są w staj cztery.

11-mo. Ta wieś Zielkowice ma łąki potrzebne między rolami, osobliwie ku Łowiczowi, ku Płaczowu i Bobrownikom.

12-mo. Ta wieś używa najczęściej borów stołu arcybiskupiego i czasem gai się na drwa.

13-tio. Pastwiska wspólne ma potrzebne, dobre i obszerne.

14-to. Krescencyja pomierna, na włóce roli wynosi na kóp 36; rachując zaś i jare zboża, wynosi na kóp 40, podług urodzaju roku.

15-to. Kmiecie i poddani tej wsi dają dziesięcinę wytyczną do Kościoła Farnego Łowickiego Św. Ducha corocznie.

16-to. Dają także do Kolegiaty Łowickiej owsa kołédnego po korcu jednym z każdego domu raz do roku.

17-mo. Wożą zboże do Wisły, kiedy im rozkażą.

18-vo. Ta wieś Zielkowice ma ogrody potrzebne i rzeczkę czyli strumień od wsi Stachlewa⁵³ płynący.

[53. Regest przywileju z 12 sierpnia 1584 r.]

1584-go roku, dnia 12 sierpnia. Przywilej Stanisława Karnkowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego⁵⁴, którym ustanowiona jest alternata jarmarku na święto św. Mateusza Apostoła corocznie w Łowiczu przypadającego, to jest aby w jednym roku w Starym Mieście Łowiczu, drugiego zaś roku w Nowym Mieście Łowiczu bywał takowy jarmark.

Tym także przywilejem obowiązane jest Stare Miasto Łowicz, aby na ratuszu Starego Miasta był dzwonek dla dawania znać o jakim przypadku, i przy tym dzwonku aby był stróż postanowiony.

Tudzież obowiązane jest Stare Miasto Łowicz wystawić bramę w mieście ku Skierniewicom idąc dla bezpieczeństwa kupców, na kształt bramy w Nowym Mieście Łowiczu przy Kościele Św. Ducha będącej.

[54. Regest przywileju z 4 maja 1588 r.]

1588-go roku, dnia 4 maja. Przywilej Zy[s. 24]gmunta III króla pol-

⁴⁸ Mysłaków wieś w par. Bednary.

⁴⁹ Łupia — por. przyp. 26.

⁵⁰ Bobrowniki wieś na terenie par. kolegiackiej.

⁵¹ Płaczów, od r. 1653 Placencja — wieś w par. kolegiackiej.

⁵² Borowiny (Urbańskie), obecnie Urbańszczyzna — wieś na terenie par. Św. Ducha.

⁵³ Stachlew wieś w par. Maków. Rzeczka o nazwie Godzianówka, prawy dopływ Bzury.

⁵⁴ Stanisław Karnkowski h. Junosza, dr ob. prawa, m.in. arcybp metrop. gnieźn. prymas, legat ur., pierwszy książę w l. 1581—1603, senator.

skiego⁵⁵ potwierdzający prawa, wolności i przywileje miastu Łowiczowi od królów polskich nadane.

[55. Regest ekscerptu z inwentarza 1592 r.]

1592-go roku. Ekscerpt z inwentarza dóbr Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, przez Jakuba Prądzewskiego kanonika gnieźnieńskiego⁵⁶ spisane, wyjęty, który opiewa w sobie, iż każdy piwowar i szynkujący piwo w Łowiczu powinien płacić do skarbu arcybiskupiego po groszy 18. Także z karczmem w mieście Łowiczu będących, w których się piwo piątkowskie szynkuje, należy się do tegoż skarbu czynszu 381 [zł] gr 12. Tudzież od piwa Kolejne zwanego od każdej beczki po gr 15.

[56. Regest przywileju z 2 marca 1597 r.]

1597-go roku, dnia 2 marca. Przywilej Zygmunta III króla polskiego, którym pozwolone jest mieszczanom łowickim w mieście Wyszogrodzie⁵⁷ i w mieście Kamion⁵⁸ nazwanym mieć skład na sól z żup wielickich i bocheńskich Wisłą sprowadzaną; także na zboże do Gdańska spuszczone i na inne towary z Gdańska sprowadzane.

[57. Osiem punktów ordynacji z 1616 r.]

1616-go roku. Ordynacja niektórych artykułów dla miasta Łowicza przepisanych, przez Urząd Starościński Łowicki potwierdzona w następującej osnowie:

1-mo. Aby burmistrz i radni w dni sądowe na ratusz schodzili się na sądy pod karą 15 groszy na każdego, która kara ma być dzielona między przytomnych sędziów i burmistrza.

2-do. Aby ortele wszelkich spraw od Urzędu Wójtowskiego szły do Urzędu Burmistrzowskiego.

3-tio. Aby wielkie prawo czyli Sądy Burgrabskie trzy razy do roku odprowadzały się.

4-to. Prawa i przywileje miastu służące przynajmniej raz w rok na ratuszu publicznie czytane być mają, aby nie tylko ci, co są na urządzie, ale i inni prywatni obywatele o nich wiedzieć mogli.

[s. 25] 5-to. Aby wszelkie depozyta, tudzież przywileje, akta i księgi nie w domach prywatnych, lecz w skarbie miejskim chronione były; i każdy burmistrz przy swej elekcji ma wiedzieć co przyjmuje i w protokół ma to być zapisane.

6-to. Aby urząd nie przyjmował na [prawo] miejskie nieznanomych ludzi i poddanych szlacheckich.

7-mo. Aby dwa razy do roku przynajmniej po wszystkim mieście kominy rewidowane i w czasach gorących i suchych woda w beczkach przed domami bywała. Na ratuszu także, aby były kubły skórzane i siłkawy do gaszenia ognia, jako też i w domach u każdego z osobna.

8-vo. Dziesiątnicy mają być często napominani, aby się każdy wywiadywał, co się w jego dziesiątku w którym domu dzieje, jeżeli jakiej swawoli nie masz albo luźnych lub podejrzanych ludzi i aby o tym urzędowi donosił.

[58. Regest przywileju z 20 września 1632 r.]

⁵⁵ Zygmunt III Waza m.in. król polski w l. 1587—1632.

⁵⁶ Jakub Prądzewski h. Nowina, m.in. kan. gnieźn. w l. 1590—1600.

⁵⁷ Wyszogród miasto po wschodniej stronie Wisły, na północ od Łowicza.

⁵⁸ Kamion (Sochaczewski) wieś po zachodniej stronie Wisły, na południe od Wyszogrodu.

1632-go roku, dnia 20 września. Przywilej Jana Wężyka arcybiskupa gnieźnieńskiego⁵⁹ miastu Łowiczowi nadany.

Tym przywilejem postanowione jest, aby dla sprawowania Urzędu Wójtowskiego i do sądzenia spraw kryminalnych miejskich i wiejskich klucza łowickiego był obrany dożywotni podwójci przez starostę lub podstarostę łowickiego wraz z Magistratem i cechmistrzami.

Temu dożywotniemu podwójciemu jest wyznaczone roczne salarium złotych polskich 50 z dochodów Jarmarku Św. Mateusza do Zamku Łowickiego należących.

[59. Regest przywileju z 21 lutego 1633 r.]

1633-go roku, dnia 21 lutego. Przywilej Władysława IV króla polskiego⁶⁰ potwierdzający dawniejszy przywilej Zygmunta III króla polskiego, którym pozwolone są sklady na towary jako wyżej w Wyszogrodzie i w Kamionu mieszczanom łowickim⁶¹.

[60. Regest przywileju z 1 marca 1633 r.]

Tegoż roku, dnia 1 marca. Przywilej [s. 26] tegoż Władysława IV króla polskiego pozwalający w mieście Łowiczu jarmark na Niedzielę Starozapustną, przez dni 15 trwać mający.

[61. Sześć punktów przywileju z 2 maja 1636 r.]

1636-go roku, dnia 2 maja. Przywilej Jana Wężyka arcybiskupa gnieźnieńskiego miastu Łowiczowi nadany.

Tym przywilejem potwierdzony jest plebiscyt miasta Łowicza względem gerady⁶², przez Magistrat Łowicki we czwartek po Niedzieli Przewodniej roku 1633 [7 IV] uchwalony, w następujących punktach:

1-mo. Gdy żona mieszczanina którego umrze zostawiwszy mu potomka, gerada po niej pozostała nie do kogo innego tylko do jej męża i do zostawionego z nim potomka należeć powinna.

2-do. Gdy zaś zostawione potomstwo ojcu odumrze, takowa gerada po żonie pozostała samemu mężowi dostać się powinna.

3-tio. Gdy żona bezdzietnie umrze, to wszystko, co do gerady należy i co z sobą do męża wniosła, a za życia swego nie strawiła lub co się nie zepsuło, powinno się dostać siostrze lub bliskiej krewnej. Inne zaś sprzęty w złocie, w srebro, w klejnotach, w gotowych pieniądzech i innych rzeczach przez żonę wniesionych, a do gerady nie należących, do męża należeć powinny.

4-to. Siostra czyli krewna, która geradę odbiera po śmierci żony mieszczanina, powinna mu zostawić wszystkę pościel i łóżko i to wszystko, co mąż żonie przed ślubem i po ślubie sprawił.

5-to. Gdy zaś mąż żony odumrze, choć z nią zostawi potomstwo albo nie, wszystkie sprzęty, które żona z sobą wniosła i to wszystko, co jej mąż przed ślubem i po ślubie sprawił, należeć powinny do pozostałej żony.

6-to. Gdy tak mąż jak i żona bezdzietnie umrą, na[s. 27]tenczas sprzęty męzowe do bliższego krewnego męża, a sprzęty żonine do bliższej krewnej żony należeć i dostać się powinny.

⁵⁹ Jan Wężyk h. Wąż, dr teol. i prawa, m.in. arcybp metrop. gnieźn., prymas, legat ur., pierwszy książę w l. 1627—1638, senator.

⁶⁰ Władysław IV (Waza) m.in. król polski w l. 1632—1648.

⁶¹ Por. nr 56.

⁶² Gerada (gierada) — wyprawa ślubna panny.

[62. Regest przywileju z 19 kwietnia 1639 r.]

1639-go roku, dnia 19 kwietnia. Przywilej Jana Lipskiego^a arcybiskupa gnieźnieńskiego⁶³ miastu Łowiczowi nadany.

Tym przywilejem nadany jest miastu Łowiczowi i kupcom mieszczańskim wiecznymi czasami gront we wsi Pieczyskach⁶⁴ na stawienie spichrzów nad Wisłą dla składowania towarów.

Z każdego zaś spichrza powinni płacić corocznie czynsz po pięć grzywien do skarbu arcybiskupiego.

Obywatele mający takowe spichrze w Pieczyskach wyjęci są nawet względem gruntu lub towarów od zwierzchności ich mości dzierżawców wspomnianej wsi Pieczyńska zwanej, lecz w Magistracie Łowickim odpowiadać mający [a] apelacyja do starosty łowickiego iść powinna.

Pozwolone jest także mieszczańskim łowickim, spichrze w Pieczyskach mającym, takowe swoje spichrze komu innemu arendować lub sprzedawać, nie gdzie indziej jednak tylko przed księgami miejskimi łowickimi.

[63. Regest przywileju z 3 grudnia 1649 r.]

1649-go roku, dnia 3 miesiąca grudnia. Przywilej Jana Kazimierza króla polskiego⁶⁵ potwierdzający dawniejszy przywilej Zygmunta III, którym pozwolona jest mieszczańskim łowickim defluitacja z towarami do Gdańska i do innych miast pruskich; także pozwolony jest skład towarów w Kamionu i Wyszogrodzie⁶⁶.

[64. Regest drugiego przywileju z 3 grudnia 1649 r.]

Roku i dnia tychże. Przywilej Jana Kazimierza króla polskiego uwalniający mieszczańskich łowickich od płacenia cła i targowego.

[65. Regest przywileju z 27 stycznia 1650 r.]

1650-go roku, dnia 27 miesiąca stycznia. [s. 28] Przywilej Jana Kazimierza króla polskiego potwierdzający przywilej Zygmunta króla miastu Łowiczowi nadany, którym mieszczańskie łowiccy uwolnieni są od płacenia połowy podatków publicznych do Skarbu Koronnego, ile razy takowe podatki będą uchwalone⁶⁷.

[66. Regest przywileju z 27 lipca 1657 r.]

1657-go roku, dnia 27 miesiąca lipca. Przywilej Jana Kazimierza króla polskiego uwalniający miasto Łowicz, przez Szwedów spalone⁶⁸, od płacenia wszelkich podatków publicznych na lat cztery, prócz akcyzy.

[67. Regest plebiscytu czyli ustawy z 26 listopada 1661 r.]

1661-go roku, w sobotę po święcie św. Katarzyny. Plebiscyt czyli ustawa całego pospólstwa miasta Łowicza uczyniona, w księgach za dwornich arcybiskupich gnieźnieńskich dnia 24 stycznia roku Pańskiego 1719 ingrosowana⁶⁹, przez którą uwolnieni są od płacenia wszelkich po-

^a Wężyka błędnie akta.

⁶³ Jan Lipski h. Łada, m.in. arcybiskup metropol. gnieźn., prymas, legat ur., pierwszy książę w l. 1638—1641, senator.

⁶⁴ Obecnie Pieczyńska Łowicka, wieś n. Wisłą, na południe od Wyszogrodu.

⁶⁵ Jan Kazimierz (Waza) m.in. król polski w l. 1648—1668.

⁶⁶ Por. nry 56 i 59.

⁶⁷ Por. nr 18.

⁶⁸ Podczas „potopu” w 1655 r.

⁶⁹ Akta arcybiskupów gnieźnieńskich, za wyjątkiem pewnej liczby ksiąg z XV w. i przeł. XVIII/XIX spaliły się w Warszawie w 1944 r. Wydawnictwo H. Rybusa (Regesty wybranych zapisek z akt działalności arcybiskupów gnieźnieńskich. „Arch. Bibl. Muz.” t. 3: 1961 s. 111—404) nie posiada tego wpisu.

datków prezydenci, wójci, pisarze i instygator pomienionego miasta Łowicza.

[68. Regest mandatu z 29 stycznia 1662 r.]

1662-go roku, dnia 29 miesiąca stycznia. Mandat J.O. Księcia Mikołaja Prażmowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego⁷⁰ do miasta Łowicza wydany, aby od każdego korca słołu piwnego i gorzałczanego płacono po groszy pięć do stołu arcybiskupiego.

[69. Dziesięć punktów dekretu z 17 maja 1667 r.]

1667-go roku, dnia 17 miesiąca maja. Dekret Sądu Komisarskiego, delegacyi J.O. Księcia Mikołaja Prażmowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, w sprawie między Urzędem Radzieckim a Urzędem Wójtowskim miasta Łowicza o przywłaszczenie jurysdykcyci zapadły, którym ustanowione jest:

1-mo. Iż wszystkie zapisy i rezygnacyje grontów i ról do Urzędu Wójtowskiego należeć powinny.

2-do. Sprawy kryminalne wójt wraz z ławnikami [s. 29], obwieściwszy prezydenta i zszedłszy na ratusz, sądzić powinien. I podług większości wotów sam wójt decydować ma czyli sentencyją promulgować. O mniejsze zaś występki sam tylko wójt z ławnikami sądzić będzie, jako też i sprawy o gront zachodzące.

3-tio. Sprawy o słowa zelżywe i pokrzywdzające, tudzież inne, które nic w sobie nie mają kryminalnego, prezydent z Urzędem Radzieckim sądzić powinien.

4-to. Względem ortylegijów dawny zwyczaj ma być zachowany.

5-to. Ławnicy nie mają podlegać jurysdykcyci Urzędu Radzieckiego czyli prezydenta, lecz tylko przed wójtem odpowiadać powinni, a to pod karą przez zwierzchność starościńską lub przez Sąd J.O. Księcia Arcybiskupa Gnieźnieńskiego mającą być wskazaną.

6-to. Apelacyje od dekretu Sądu Wójtowskiego nie do Sądu Radzieckiego, lecz do zwierzchności starościńskiej lub do J.O. Księcia J. Mości iść powinny.

7-mo. Wójt także sam w Sądzie Starościńskim lub przed J.O. Księciem J. Mością odpowiadać powinien.

8-vo. Prezydent w przyjmowanie rezygnacyi, w sprawy kryminalne i o gront zachodzące, zgoła w jurysdykcycją wójtowską i wzajemnie wójt w jurysdykcycją prezydenta wdawać się nie powinien pod karą stu grzywien przez zwierzchność starościńską lub przez Sąd J.O. Księcia J. Mości mającą być wskazaną.

9-no. Pisarze tak wójtowski, jako i radziecki mają być przysięgli i nad takę więcej nie powinni opłaty wyciągać, ale podług taksy sprawować się powinni. Akta i księgi obojga urzędów w Archiwum mają być konserwowane.

10-mo. Ławników powinno być jedenastu, czterech [s. 30] przez samego J.O. Księcia J. Mości, a reszta przez Urząd Radziecki i Urząd Wójtowski powinni być obierani.

[70. Regest przywileju z 10 października 1669 r.]

1669-go roku, dnia 10 miesiąca października. Przywilej Michała kró-

⁷⁰ Mikołaj Prażmowski h. Belina, m.in. arcybiskup metropol. gnieźn., prymas Polski „i Litwy” (pierwszy użył zdwojonego tytułu), legat ur., pierwszy książę w l. 1666—1673, senator.

la polskiego⁷¹ potwierdzający dawniejsze przywileje Zygmunta i Jana Kazimierza królów miastu Łowiczowi nadane, z uwolnieniem od płacenia cła i targowego.

[71. Regest laudum z 25 września 1670 r.]

1670-go roku, we wtorek po święcie św. Mateusza Apostoła. Laudum Magistratu Łowickiego, którym pozwolony jest pisarzowi miejskiemu prowent od wagi miejskiej i uwolniony jest tenże pisarz od płacenia wszelkich podatków publicznych, także przypuszczony jest do partycy powania dochodów, które do prezydenta i Rady należą.

[72. Pięć punktów dekretu z 4 stycznia 1671 r.]

1671-go roku, w piątek po Nowym Roku. Dekret komisarski w Łowiczu nastąpiony, którym ustanowione jest:

1-mo. Aby na początku roku w miesiącu styczniu bywała taksa generalna podług proporcji dostatku osób, przez dwóch z Magistratu i dwóch z gminu wyznaczonych i na to umyślnie przysięgłych, w przytomności J. W. Starosty Łowickiego lub jego podstarosty i w przytomności burmistrza, i aby na symple dla wybierania składek była rozłożona i wymiarkowana. Takowa zaś taksa powinna być wpisana w księgę rachunków publicznych i podług niej składki wybierane. Gdy zaś jaka potrzeba zajdzie do płacenia jakiej sumy z tych składek, natenczas burmistrz z trzema porządkami powinien uchwałę uczynić i w aktach ma być zapisana.

2-do. Aby burmistrz zaraz po swojej elekcyi obrał dwóch, a nie więcej, egzaktorów w mieście osiadłych do wybierania prowentów i trzeciego podskarbiego. Ci egzaktorowie po[s. 31]winni odbierać składki z Starogo i Nowego Miasta, Bratkowic i Zielkowic; także krescencyje, arendy, z ról czynsze, siane, dochody z karczmy i inne daniny z Zielkowic; także prowent z jatek rzeźniczych, targowe podczas jarmarków, brukowe, mostowe i inne dochody miejskie. Regestra codziennie powinni pisać i w każdą sobotę, co przez tydzień zbiorą, powinni oddawać podskarbiemu do Skarbu Miejskiego. Podskarbi także powinien w rejestra pieniądze odebrane zapisywać; i ich inaczej ze skarbu nie wydawać, tylko za wyraźną na piśmie asygnacją od prezydenta, która ma być z wyrażeniem dnia, kwoty pieniężnej osoby i potrzeby na co, komu i wiele ma wypłacić. Wspomnieni egzaktorowie i podskarbi za swoją fatygę powinni być wolni od składek i symplów. Targowe zaś tygodniowe, także cernens od przyjęcia miejskiego i od miecza, tudzież winy sądowe mają należeć do Magistratu, a prowent od wagi do pisarza miejskiego.

3-tio. Wspomnieni egzaktorowie i podskarbi powinni cztery razy do roku, to jest każdego kwartału, czynić rachunki przed J.W. Starostą Łowickim i przed burmistrzem, dwiema także z Magistratu i dwiema z gminu wyznaczonemi; i takowe rachunki, przez J.W. Starostę podpisane, w księgi publicznych rachunków mają być wpisane.

4-to. Burmistrz i pomienieni wyznaczeni kalkulatorowie, w przytomności J.W. Starosty, po skończonych wspomnionych rachunkach, powinni każdego kwartału czynić pod przysięgą takse w mieście wszystkich rzeczy sprzedajnych.

5-to. Każdy burmistrz przy kończeniu swego urzędu powinien księgę rachunków z rejestrami i retentami nowemu burmistrzowi oddać, i retenta do przyszyłych rachunków powinny być wciągnięte.

⁷¹ *Michał Korybut Wiśniowiecki m.in. król polski w l. 1669—1673.*

[73. Czternaście punktów mandatu z 28 lipca 1672 r.]

[s. 32] 1672-go roku, dnia 28 miesiąca lipca. Mandat J.O. Księcia Mikołaja Prażmowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego do miasta Łowicza wydany w punktach następujących:

1-mo. Aby dziesiętnicy roczni w mieście ustanowieni byli, i nikt się z tej powinności wymawiać nie ma pod winą trzech grzywien.

2-do. Każdy dziesiętnik w swoim dziesiątku co tydzień w piątek powinien rewidować kominy, jeżeli są bezpieczne tak wewnątrz, jako i po wierzchu. I które by potrzebowały reparacyi, powinien o to gospodarza napomnieć. A gospodarz napomniony ma zaraz naprawić, co trzeba, przez sobotę i dalsze dni do drugiego piątku pod winą trzech grzywien. Które Magistrat bez wszelkiej zwłoki ma wybierać.

3-tio. Dziesiętnicy co tydzień we czwartek mają czynić Magistratowi relacją swoich rewizyi.

4-to. Każdy mieszczanin przed swoim domem ma mieć dwie beczki wody i parę konwi sporych, wiszących na ścianie nad beczkami. Przed dziesiętnikiem zaś, prócz dwóch beczek wody, zawsze pełnych, ma stać wóz z beczką wody do pary wołów, który wóz i beczka mają być kosztem dziesiątku sporządzone. Do tego zaś kosztu dziesiętnik przykładać się nie powinien, lecz gdy potrzeba będzie podczas ognia, ma dodać pary wołów z parobkiem do wożenia wody z rzeki.

5-to. Gdy się gdzie ogień zajmie, każdy zaraz dziesiętnik z swoim dziesiątkiem z konwiami i wodą bieżyć tam powinien, a kto by z nim nie zaraz wyszedł z domu, ma być od Magistratu karany trzema grzywnami, za doniesieniem przez dziesiętnika. Przy tymże dziesiętniku powinny być dwie ośki⁷², kosztem dziesiątku sprawione.

6-to. Który dom snopkami jest posyty, zaraz gospodarz powinien snopki zrzucić i gontami dom pobić pod winą grzywien 12. A jeżeliby był w tym uporczywy, dom ma [s. 33] utracić, i miasto go powinno odebrać a innemu gospodarzowi sprzedać z obowiązkiem, aby go gontami pobił i komin miał porządnym.

7-mo. Kowale, pod utraceniem swych kowadeł, kuźnie na jednym miejscu, które im Magistrat wyznaczy, mają sobie budować, i to w tyłach, nie w domach. Wolno zaś dwiema złożyć się na jedną kuźnię. Kotlearze także mają mieć kominy dobre, na co dziesiętnik powinien mieć baczość.

8-vo. Gdy się ogień gdzie pokaże, wszyscy do ratunku sąsiada mają, cokolwiek zdolnych ludzi znajdować się może, a przynajmniej jeden z domu mężczyzna przy dziesiątku stawić się powinien, z naczyniem dobrym wodnym, i czynić to, co mu jego dziesiętnik każe, pod winami wyżej wyrażonemi.

9-no. Wszystkie winy powinny być w jedną skarbonę składane i na ośki, fasy do wody, wiadra skórzane obracane, za wiadomością Magistratu.

10-mo. Zwod na moście, aby był naprawiony; bramy także, aby zamknięcia miały. I tak przed bramami, jako i za bramami kobylice porządne postanowione być mają.

11-mo. Tyły domów, aby u każdego obywatela porządnie zawarte były, gdzie zaś place są puste, ma być rów porządnym przez plac pusty przebito, żeby go koniem nie przesadził, i wał taki, żeby się za nim mógł dobrze zakryć z muszkietem.

⁷² Osełk dawniejsza nazwa na bosale.

12-mo. Każdy w domu ruśnicę ma mieć dobrą, od rdze ochędożoną, z dobrym pustem albo luntem; prochu na 50 razy w ładunkach i z kulami, prochowniczkę dla podsypywania.

[s. 34] 13-tio. Gdy tego potrzeba będzie, a dany będzie znak jaki z ratusza, wszyscy tamże stawić się z swym porządkiem obywatele powinni, to jest: kto może z muszkietem i ręczną bronią, kogo zaś na to nie stanie, powinien się stawić z oszczepem; osobliwie zaś Cech Strzelecki pierwszy ma być do tej powinności, i król niemi rządzić będzie a oni jego rozkazów słuchać powinni.

14-to. Po miejscach przystępnych mają być dane kobylice, a gdzie miejsca są przestrzeńsze, tedy rowy pokopane być mają, gdzie się tego potrzeba pokaże. Przy wjazdach zaś kobylice być powinny, do których w czasie potrzeby warta miejska przydana być powinna, tak żeby nigdzie przez zatamowanie wjazd nie był. Fosy także albo rowy, aby wodą napełnione były ⁷³.

[74. Regest dekretu z 6 sierpnia 1672 r.]

Roku tegoż, w sobotę w sam dzień Przemienienia Pańskiego. Dekret Sądu Starościńskiego Łowickiego, którym nakazane jest, aby przy czynieniu testamentów obywatelów łowickich, przy urzędowych sekwestracjach, przy opisywaniu inwentarzów, przy taksach, przy podziałach rzeczy i dóbr obadwa Urzędy Łowickie tak Radziecki, jako i Wójtownski obecne bywały lub deputowani od tychże urzędów. I to zalecone jest Magistratowi zachować pod winą sto grzywien, przez połowę sądowni a przez połowę stronie pokrzywdzonej.

[75. Siedem punktów rozkazu z 18 września 1672 r.]

Roku tegoż, w niedzielę przed świętem św. Mateusza. Punkta z rozkazu J.O. Księcia Mikołaja Prażmowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego miastu Łowiczowi do zachowania publikowane w następującej osnowie:

1-mo. Aby wszyscy mieszczanie podług dawnego zwyczaju [s. 35] stróżą nocną podczas jarmarków, przez siebie sami dobrze w broń opatrzeni, dla większego bezpieczeństwa odprawiali pod winą 20 grzywien.

2-do. Aby ognia w domach swoich strzegli i wodę przy domach swych w naczyniach mieli.

3-tio. Aby wszyscy cechmistrze podług urządzenia Magistratu podczas jarmarków w domu prezydenta straż czynili, w broń zaopatrzeni, pod winą wyżej wyrażoną.

4-to. Aby obywatele osób luźnych w domach swoich nie trzymali i nie przyjmowali bez wiadomości prezydenta.

5-to. Aby dziesiątnicy w każdy tydzień rewidowali u każdego mieszczanina kominy i relacją swojej rewizji czynili prezydentowi i Magistratowi. Aby żaden mieszczanin żywności nie wywoził do Warszawy lub gdzie indziej pod utratą dóbr swoich.

6-to. Aby szewcy wszyscy nie ważyli się drożej przedawać obuwia dla chłopów jak tylko po półtrzecia złotego. Podobnież, aby inni wszyscy rzemieślnicy i rzeźnicy depaktacyi nie czynili pod poniesieniem kary.

7-mo. W nagłej potrzebie miasta postanowione jest wybierać 6 symbolów ⁷⁴.

⁷³ Druga część mandatu przygotowuje miasto przed atakiem przeciwnika krajowego.

⁷⁴ Także ten rozkaz nastawia na obronę przed kimś nieprzyjaznym.

[76. Regest dekretu z 29 kwietnia 1673 r.]

1673-go roku, dnia 29 kwietnia. Dekret Prześwietnej Kapituły Gnieźnieńskiej, podług którego mieszczanie łowiccy obowiązani są płacić od całego jednego waru piwa złotych polskich trzy do stołu arcybiskupiego.

[77. Trzynaćcie punktów zarządzenia z 26 listopada 1675 r.]

1675-go roku, dnia 26 miesiąca listopada. Punkta miastu Łowiczowi do zachowania Dobrego Porządku od Zwierzchności Starościńskiej Łowickiej podane, a przez J.O. Księcia Andrzeja Olszowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego⁷⁵ dnia 29 miesiąca i roku tychże potwierdzone w osnowie następującej:

[s. 36] 1-mo. Powinni być obrani dziesiątnicy w mieście i każdy dziesiątnik w swoim dziesiątku co tydzień w piątek powinien obejrzeć komin, gdzie jest kuchnia albo kocioł piwny albo gorzałczany, jeżeli blisko podwaliny nie masz, pogorzelska albo jakiego niebezpieczeństwa od ognia, i jeżeli komin dobrze jest polepiony wewnątrz i po wierzchu. I gdzie by komin potrzebował reperacji, powinien dziesiątnik napomnieć gospodarza, aby go bez odwołki zreparował. Czego gdyby gospodarz nie uczynił w jednym tygodniu, ma być ukarany trzema grzywunami. I te grzywny Magistrat ma wybierać bez wszelkiego względu, za doniesieniem dziesiątnika.

2-do. Dziesiątnicy co tydzień we czwartek lub dnia następującego mają czynić Magistratowi relacją swęj rewizyi.

3-tio. Każdy mieszczanin ma mieć dwie beczki wody przed sienią albo w sieni przy drzwiach i dwie konwie w sieni, drabinę na dachu, sikawkę do zalewania ognia. W każdym także dziesiątku powinny być dwa haki czyli bosaki, kosztem dziesiątku sprawione.

4-to. Przed dziesiątnikiem każdym, prócz dwóch beczek wody zawsze pełnych, ma stać wóz z beczką wody, kosztem dziesiątku sporządzone, do którego kosztu dziesiątnik przykładać się nie powinien. Lecz gdy potrzeba będzie podczas ognia, ma dostawiać takiego z końmi albo wołami, który by wodę od rzeki woził.

5-to. Każdy dziesiątnik z swoim dziesiątkiem ma zaraz z konwiarzami i wodą w fasie bieżyć tam, gdzie się ogień zajmie. A kto by zaraz z nim z domu nie wyszedł, ma być przez Magistrat trzema grzywunami ukarany, za doniesieniem dziesiątnika.

6-to. Magistrat kosztem miejskim powinien mieć dwa wozy, zawsze z fasami wodą napełnionemi, ze wszystkim [s. 37] porządkiem do wozu należącym, na Nowym Mieście pod ratuszem, i drugie dwa wozy podobnie na Starym Mieście; także drabin pod ratuszem 10, haków czyli osęków na ratuszu 10, wemborków skórzanych na ratuszu wiszących 40. Do tych zaś fas i wozów formani z końmi mają być użyci pod winą trzech grzywien.

7-mo. Domy snopkami poszyte powinny być ze snopków odarte, gontami pobite. I kto by nowy dom budował, ma wystawić wysokie i przestworne sienie i dom gontami pobić. Jeżeli by zaś tego nie uczynił, szczęścią grzywunami ma być ukarany. Gdyby po tym ukaraniu do trzech dni snopków nie odarł, grzywien 12 ma zaraz wypłacić. I jeżeli by potem był uporczywy jeszcze, powinien dom utracić. I miasto go ma odebrać

⁷⁵ Andrzej Olszowski h. Prus m.in. arcybp metrop. gnieźn. prymas P. i L., legat ur., pierwszy książę w l. 1674—1677, senator.

a innemu gospodarzowi sprzedać z obowiązkiem, aby ten dom gontami pobił i komin miał porządny.

8-vo. Siana, aby żaden gospodarz na górach przy domu nie miał, pod winą grzywnien 14.

9-no. Kowale pod utratą swych kowadeł na osobnych miejscach, gdzie im Magistrat wyznaczy, mają kuźnie budować, a nie w domu. Rzemiosła także w domu nie mają robić, i kotlarze ostrożni być mają.

10-mo. Gdy się ogień pokaże, wszyscy do ratunku sąsiada iść mają, ile zdolnych ludzi znajdować się może, aby przynajmniej jeden z domu męczyzna przy dziesiątku stawił się z naczyniem wodnym i czynił to, co mu dziesiątnik każe, pod winami wyżej wyrażonemi.

11-mo. Te wszystkie winy w jedną karbonę powinny być składane i obracane przez Magistrat na osęki, fasy do wody i na wiadra skórzane.

[s. 38] 12-mo. Zwod na moście ma być naprawiony i brama, zawarcie porządne i na noc zamykane. W przypadku ognia mają być dysponowani ludzie sposobni do zachowania wyżej opisanego porządku; tudzież i straż dla złodzieja podczas ognia.

13-tio. Mieszczanie mają czynić uszanowanie i posłuszeństwo Magistratowi. Który by zaś tego nie uczynił, ma być ukarany więzieniem miejskim przez dwie niedzieli, z wiadomością jednak zwierzchności zamkowej.

[78. Regest dekretu z 25 czerwca 1678 r.]

1678-go roku, w sobotę po święcie św. Jana Chrzciciela. Dekret Sądu Radzieckiego Łowickiego, którym pozwolone jest obcym szewcom bywać na jarmarkach łowickich z swoim towarem oraz przykazane szewcom miejskim, aby nie przeszkadzali obcym szewcom sprzedaży takowych towarów.

[79. Osiemnaście punktów przywileju z 29 kwietnia 1680 r.]

1680-go roku, dnia 29 kwietnia. Przywilej Jana Stefana Wydźgi arcybiskupa gnieźnieńskiego⁷⁰, którym są potwierdzone punkta i obowiązki do ustanowienia w mieście Łowiczu Cechu Piwowerskiego, od Magistratu Łowickiego podane, w następującej osnowie:

1-mo. Aby żaden w mieście Łowiczu tudzież i na przedmieściach, jako to Bratkowicach, Podgrodziu, Kaczowie i innych miejscach zwierzchności miejskiej podległych, nie ważył się piwa robić, który by nie był wprzód przyjęty do Cechu Piwowerskiego, a to pod karą 50 grzywnien na potrzeby tegoż cechu mającą być zapłaconą.

2-do. Wszyscy bracia Cechu Piwowerskiego mają pilnie i dobrze wyprawiać słody i na jeden war piwa powinni do jęczmienia przydawać i przymieszywać pięć korcy pszenicy, czego pilnować powinni starsi bracia pod karą trzech grzywnien. A tych starszych braci ma doglądać burmistrz z Magistratem. Który by zaś miał w tym zdradliwie postąpić [s. 39] i wyprawiał słód mało lub nic pszenicy przymieszawszy do jęczmienia, ten świadectwem przekonany powinien słód lub piwo utracić, i tego słodu połowa jedna na pobożne uczynki, a druga połowa na potrzeby cechowe powinna być obrócona.

3-tio. Kto by chciał być przyjęty do tego cechu, powinien najprzód przysiąc J.O. Księciu J.Mości Arcybiskupowi Gnieźnieńskiemu podług

⁷⁰ Jan Stefan Wydźga h. Jastrzębiec, arcybp metrop. gnieźn., prymas P. i L., legat ur., pierwszy książę w l. 1679—1685, senator.

roty sobie podanej, a dopiero prosić się o przyjęcie i wpisanie siebie do cechu, pokazawszy listy świadeczne urodzenia swego. A jeżeliby jaka wątpliwość względem tych listów świadecznych zachodziła, Magistrat tę rzecz ma rozeznaczyć.

4-to. Bracia tego cechu powinni corocznie, podczas Wielkiego Postu, obierać dwóch cechmistrzów i dwóch podskarbiów, z kandydatów przez Magistrat podanych. Którzy obrani mają być publicznie na ratuszu łowickim ogłoszeni i z asystencyją do domów swych odprowadzeni. Cechmistrze obowiązani są utrzymywać przez rok dobry porządek w cechu. Podskarbiowie także każdego kwartału powinni czynić rachunki z dochodów i wydatków cechowych przed zgromadzonymi bracią w cechu; i rejestra rachunków do kancelaryi Urzędu Radzieckiego powinni oddawać, a tam mają być podpisywane.

5-to. Gdy który obywatel urodzony w Łowiczu będzie chciał być przyjętym do tego cechu, z nim się bracia dyskretnie obejść mają. Powinien jednak wstępnie zapłacić najprzód do cechu grzywien 15, także na sukno czyli na całun do mar groszy 24 i sześć fontów czyli wrębów wosku. Wszystkie także każdorazowo i usługi cechowe tak w kościele, jako i gdzie indziej przez cały rok ma odprawiać. Jeżeli zaś kto obcy i postronny chciałby być przyjętym do cechu, bracia naradzać się powinni względem przyjęcia jego, i z nim się umówić względem zapłacenia wstępnego oraz taksę [s. 40] ułożyć podług słuszności i przyzwoitości czasu.

6-to. Cech pomieniony powinien mieć skrzynię w Kościele Kolegiaty Łowickiej, w której mają być chowane świece, wosk i inne sprzęty do nabożeństwa potrzebne. Powinien się także starać, aby każdego kwartału jeden nokturn za dusze zmarłych był śpiewany i msza św. odprawiona za dusze braci cechowych, na co podskarbiowie z składek cechowych ekspensować powinni.

7-mo. Powinno być wyznaczonych sześciu braci młodszych, którzy na ostatek w rejestr cechowy są wpisani, i ci usługi cechowe czynić mają, jako to każdego kwartału braci i siostry na nabożeństwo do cechu zwoływać, świece w kościele zapalać, ciała braci zmarłych nosić. Takowych zaś młodszych braci starsi cechowi mają wyznaczać.

8-vo. Zgromadzeni bracia i siostry do cechu każdego kwartału każdy po 6 groszy na wosk powinni złożyć. W posiedzeniu zaś cechowym wszelką skromność, trzeźwość i uszanowanie starszych zachować powinni, pod karą przez starszych mającą być nakazaną. Na pogrzebach także, wigilijach i mszach za dusze zmarłych braci i sióstr i ich dzieci odprawianych przytomnemi wszyscy znajdować się mają pod karą 15 groszy, jednego fonta czyli wrębu wosku, co się jednak ma rozumieć mieszkających i znajdujących się w Łowiczu. Gdyby także trafiło się któremu bratu z Łowicza odjechać, powinien starszym braciom oświadczyć przyczynę odjazdu swego.

9-no. Pozostałe wdowy zmarłych braci, pokąd w wdowim stanie zostawać będą, wolno im jest używać praw cechowych. Gdyby zaś która poszła za męża, naówczas mąż powinien zapłacić połowę wstępnego do cechu, co się ma rozumieć także o synach i córkach braci cechowych.

[s. 41] 10-mo. Bracia i siostry zawołani do cechu, powinni stawić się do cechu bez wszelkiej odwłoki. A który by był uporny, ma być powtórnie zawezwany i przez drugich braci sądzony. Wolno mu zaś będzie apelować do Magistratu.

11-mo. Żaden brat cechowy żadnemu swemu krewnemu lub przyjacielowi do cechu nie wpisanemu, nie może sprawiać słodów lub piwo

na wspólnie z nim robić, czyli go do swojej wspólki przypuszczać pod karą wyrzucenia siebie z cechu. Jeżeliby zaś córka którego brata cechowego, przy rodzicach bawiąca się, dla uczciwego noszenia się chciała sobie słody sprawić i piwo robić, wolno jej to będzie, póki stanu swego nie odmieni. Jeżeliby także z obcego miasta, gdzie się Cech Piwowski znajduje, brat lub syn bracki chciał się ożenić z córką cechową miasta Łowicza lub córka cechowa z innego miasta poszłaby za mąż za brata cechowego miasta Łowicza, tedy mają być przypuszczeni do używania praw i wolności cechowych.

12-mo. Brat bratu nie powinien w kupowaniu pszenicy i jęczmienia podczas targu przeszkadzać, albo za miasto do kupowania wychodzić i targ podwyższać, pod karą przez starszych mającą być ułożoną.

13-tio. Nie wolno jest z poblizszych wsiów, folwarków i miasteczek tak książęcych⁷⁷, jako i obcych piwa do miasta Łowicza przywozić i przedawać pod utratą takiego piwa, które dla klasztorów lub do szpitalów powinno być rozdane.

14-to. Każdy brat cechowy powinien mieć stągiewki w garnicy 24, garnce zaś w kwart 4. Także beczki w garnce 42 mierzone i cechowane pieczęcią miejską, pod karą trzech grzywien ad pia loca mających być oddanych. Tego zaś wymiaru ma pilnować zwierzchność zamkowa wraz z Magistratem Łowickim.

15-to. Bracia młodszy powinni spisywać regestr szynkarek i które by nie były w mieście osiadłe. Gospodarze za nich [s. 42] ręczyć powinni i pilnować, aby życie uczciwe prowadziły. Jeżeliby także której szynkarce piwo kwaśnieć miało, powinna go we trzech dniach od przywiezienia jego na powrót oddać temu od kogo wzięła; a jeżeliby go dłużej trzymała, sama go powinna zapłacić. Bracia i siostry większych podarunków szynkarkom dawać nie mają jak tylko złotych dwa, i to raz w rok, podczas Jarmarku Św. Mateusza, pod karą 6 grzywien na wosk mającą być zapłaconą.

16-to. Bracia starsi doglądać powinni, aby zboża inaczej kupowane nie były, tylko na miarę od Zamku i Magistratu Łowickiego cechowaną. Powinni także doglądać w miarach większych i mniejszych szynkarek, aby cechowane były, pod karą 6 grzywien miejscom pobożnym mających się dostać.

17-mo. Bracia, którzy browarów nie mają a w cudzych browarach piwo robić będą, mają tylko płacić od wyrobienia jednego waru piwa, czyli od kotła złotych dwa i dać jeden ceber piwa, ozdowego⁷⁸ zaś od sprawiania słodu groszy 18, pod karą 3 grzywien na potrzeby kościelne.

18-vo. Nie wolno jest mielcarzom i białymgłowom warzyć piwa, póki przez rok uczyć się nie będzie warzenia i póki wprzód w katalog przez którego z braci, na to wyznaczonego, wpisanym nie będzie. Takowy zaś mielcarz wstępny do cechu ma zapłacić złoty jeden i co kwartał groszy dwa za dusze zmarłych braci i siostr. Od warzenia także piwa więcej brać nie powinien od braci cechowych tylko złoty jeden, pod karą jednej grzywiny. I żaden brat nie powinien mu więcej płacić pod karą trzech grzywien na pobożne uczynki. Mielcarzów, jeżeliby który z nich umarł, powinien cech swoim kosztem pochować.

[80. Regest ekscerptu z inwentarza z 1685 r.]

⁷⁷ Książęcych czyli arcybiskupich.

⁷⁸ Ozdowego czyli słodowego.

1685-go roku. Ekscerpt z inwentarza dóbr Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, przez Stanisława Krajewskiego administratora wakującego naówczas Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego spisane⁷⁹, wyjęty, którego treść jest ta, iż ci, którzy piwo [wy]ra[s. 43]biają w mieście Łowiczu, powinni zalewać na słód jęczmienia korcy 17, a pszenicy korcy sześć, i od tej całej sztuki płacić cechę czyli złotych 3 skarbowi arcybiskupiemu, i czopowego od waru tejże sztuki do Ziemi Sochaczewskiej po zł 4, tudzież szeleżnego po zł 4. Garncowego także na miesiąc, kto gorzałkę pali, powinien płacić do skarbu arcybiskupiego złoty jeden od garnca.

[81. Wzmianka o istnieniu opisu Łowicza z końca września 1685 r.]

1685-go roku, ultimis diebus Septembris. Opisanie miasta Łowicza podczas wakującego Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego.

[82. Jedenaście punktów dekretu z 8 kwietnia 1686 r.]

1686-go roku, dnia 8 miesiąca kwietnia. Dekret J.W. Stanisława Krajewskiego administratora wakującego naówczas Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego, w sprawie między pospółstwem miasta Łowicza a dawniejszemi burmistrzami łowickimi względem uciążania w podatkach publicznych administracji wsi Zielkowic i innych pokrzywdzeń w Łowiczu, nastąpiony, którego osnowa jest następująca:

1-mo. Nakazane jest dawniejszym burmistrzom powrócić do skarbu miejskiego czyli w ręce nowego burmistrza sumę złotych polskich 500 i aby z niej podskarbi miasta w swoim czasie dał rachunek miastu i pospółstwu. W innych zaś zarzutach i punktach wspomnieni dawniejsi burmistrzowie są uwolnieni.

2-do. Ustanowione jest tym dekretem co do Dobrego Porządku, aby nie półroczni, ale roczni prezydent czyli burmistrz w mieście Łowiczu bywał, którego elekcyja w poniedziałek po Niedzieli Szrodopostnej⁸⁰ w przytomności J.W. Starosty Łowickiego lub komisarza od J.O. Księcia Arcybiskupa Gnieźnieńskiego delegowanego, także w przytomności Magistratu i innych osób do tego aktu wchodzących [s. 44] per vota secreta prezydującemu tej elekcyji porrigenda być powinna. I gdy w takowej elekcyji prezydent ogłoszony będzie, obywatele powinni być jemu posłuszni. Który by zaś obywatel, mimo elekcyji, starał się być prezydentem, takowy pro infami i za niezdatnego do urzędów miejskich ma być poczytany.

3-tio. Jeden tylko egzaktor do wybierania podatków i inszych proweniencyi miejskich być powinien, i te wybierane podskarbiemu miejskiemu za kwitem ma oddawać, a sam wolnym jest od podatków. Każdego zaś kwartału powinien czynić rachunki przed burmistrzem i innymi od Magistratu deputowanymi, w przytomności J.W. Starosty Łowickiego lub jego delegata komisarzkiego anni 1671-mi⁸¹.

4-to. Podskarbi ma być z Magistratu albo z ławników i mieszczan osiadłych obrany, i ten wolny jest także wraz z pisarzami miejskimi łowickimi od podatków publicznych. Powinien zaś każdego kwartału zdawać rachunki i sprawiać się podług przepisu wspomnianego dekretu komisarzkiego anni 1671-mi.

5-to. Prezydent z dwiema z Magistratu i z dwiema z gminu wyzna-

⁷⁹ Stanisław Krajewski h. Jasięńczyk, m.in. dziekan gnieźn. i admin. archidiecezji w l. 1677, 1685 i 1689, zm. w 1694 r.

⁸⁰ Czwarta niedziela W. Postu (Laetare).

⁸¹ Por. nr 72.

czonemi może oddać w administracją wieś miasta Zielkowice i folwark w mieście będący podskarbiemu lub komu lepiej zdawać się będzie. Sam zaś prezydent tej wioski dzierżyć ani w administracją objąć nie może, chyba jeżeli przed obraniem siebie na burmistrzostwo miał ją już sobie w dzierżawę puszczoną. Natenczas mu kontrakt dotrzymany być powinien. Inne także dochody i prowenta miejskie, podobnym jak wyżej sposobem, przez burmistrza i wyznaczonych z Magistratu i z gminu mogą być puszczone w dzierżawę mieszczaninowi osia[s. 45]dłemu więcej placącemu. Rzeźnicy jednak bliżsi być powinni do arendowania procentu z jatek rzeźniczych należącego.

6-to. Poddani tak z dóbr arcybiskupich, jako też szlacheckich nie mogą być przyjmowani na [prawo] miejskie bez zezwolenia swych panów, i gdy przyjęci będą, powinni w mieście mieszkać. Który by zaś przez rok nie mieszkał, po wyjściu roku utraci prawa miejskie i dobra jego do rozrządzenia Magistratu należeć powinny, z wiadomością J.W. Starosty Łowickiego. Innej także religii ludzie, prócz samych katolików, do prawa miejskiego nie mogą być przypuszczani.

7-mo. Akta radzieckie i wójtowskie nie przy pisarzach w domach prywatnych, lecz na ratuszu, pod osobnym zamknięciem, trzymane być powinny i tam kwerendowane i tranzakcje przyjmowane być mają.

8-vo. Aby obywatele mogli mieć wiadomość praw i przywilejów, prezydent dwa razy przynajmniej do roku powinien publicznie, przy zgromadzeniu pospólstwa, kazać czytać pisarzowi radzieckiemu lub wójtowskiemu, głosem wyraźnym, przywileje i dekreta miastu służące, które są bardziej do wiadomości potrzebne. I to czynić jest obowiązany na rekwizycją pospólstwa pod karą 10 grzywien do Zamku Łowickiego mających być zapłaconych.

9-no. Żaden obywatel unikać nie powinien^b płacenia podatków publicznych pod egzekucyją, ani się wymawiać jaką pretensyją mianą, o którą osobno prawem ma się dopominać, a Magistrat powinien mu sprawiedliwość uczynić.

10-mo. Rzeka przez Nowe Miasta idąca⁸² w Rynku kosztem mieszkających tamże obywatelów, za Rynkiem zaś ku rzece Bzurze kosztem skarbu miejskiego powinna być w rowach swoich konserwowana.

11-mo. Zakazane jest obywatelom, aby dóbr swoich, jako to kamienie, domów, placów i grontów osobom stanu duchownego nie ustępowali, ani przedawali pod nieważnością tranzakcyi.

[83. Regest reskryptu z 13 czerwca 1695 r.]

[s. 46] 1695-go roku, dnia 13 czerwca. Reskrypt J.O. Księcia Michała kardynała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego⁸³ do miasta Łowicza wydany.

Tym reskryptem ustanowione jest, aby obywatele i mieszkańcy miasta Łowicza pod jurysdykcje duchowne uciekający się czyli w domach duchownych mieszkający, a pożytek jakikolwiek z miasta mająci, zarówno z innymi obywatelami podejmowali ciężary miejskie i podatki publiczne płacili, przed jurysdycją i zwierzchnością miejską, aby odpowiadali. Którzy by zaś w tym nieposłuszni byli, mogą być przez Urząd Miejski lub Starościński egzekwowani.

^b Następuje drugi raz unikać.

⁸² Rzeka Bobrówka — jak przyp. 27.

⁸³ Michał Radziejowski h. Junosza, m.in. arcybp metrop. gnieźn., prymas P. i L., legat ur., pierwszy książę w l. 1688—1705, kardynał, senator.

[84. Regest reskryptu z 2 kwietnia 1701 r.]

1701-go roku, dnia 2 kwietnia. Reskrypt tegoż J.O. Księcia Kardynała Radziejowskiego do miasta Łowicza wydany.

Tym reskrytem skasowane są wszystkie rezygnacje i zastawy grontów i domów w mieście Łowiczu, którekolwiek favore osób niepodległych jurysdykcji miejskiej przechodziły (wyjawszy domy zakupione na fundacją Księży Misyjonarzy Łowickich⁸⁴). Nakazano także, aby dziedzice takowych domów i grontów lub ich sukcesorowie oneż nazad odkupili, a w niedostatku ich, aby miasto samo wykupiło, i takowe domy i gronta wykupione mieszczanom i obywatelom Urzędowi Miejskiemu podległym rozprzedało.

Zabronione oraz pisarzom miejskim, pod odsądzeniem ich od swego urzędu i pod innemi karami, aby podobnych rezygnacji i transakcji zastawnych dla osób niepodległych jurysdykcji miejskiej do ksiąg nie przyjmowali.

[85. Regest mandatu z 7 czerwca 1712 r.]

1712-go roku, dnia 7 miesiąca czerwca w Łowiczu. Mandat J. W. Michała Boskiego kasztelana sochaczewskiego, starosty najwyższego łowickiego⁸⁵ do Magistru Miasta Łowicza wydany, w księgach zadwornich arcybiskupich gnieźnieńskich dnia 24 miesiąca stycznia roku Pańskiego 1719 wpisany⁸⁶, którym zalecone jest Magistratowi [s. 47], aby podług dawnych przywilejów i praw wolnym był od płacenia wszelkich podatków, hybern i symplów pisarz wójtowski łowicki, i salaryjum podług przywilejów, aby nie było oddawane.

[86. Regest przywileju z 19 listopada 1718 r.]

1718-go roku, dnia 19 miesiąca listopada. Przywilej Augusta II króla polskiego⁸⁷ potwierdzający dawniejsze przywileje królów polskich miastu Łowiczowi nadane, z uwolnieniem od płacenia cła i targowego.

[87. Dziesięć punktów dekretu z 21 kwietnia 1719 r.]

1719-go roku, dnia 21 kwietnia, w piątek po Niedzieli Przewodniej. Dekret Sądu Starościńskiego Łowickiego między miastem Łowiczem a pisarzem miejskim, tudzież patronami Sądów Zadwornich Arcybiskupich i innemi mieszkańcami tegoż miasta względem niepodlegania jurysdykcji miejskiej i niepłacenia podatków nastąpiony, którego treść jest następująca:

1-mo. Patronowie Sądów Zadwornich Arcybiskupich Gnieźnieńskich za niepodległych jurysdykcji miejskiej są uznani. Przykazane jest miastu, aby należytą obserwancją patronom czyniło. Jeżeliby zaś od którego stała się krzywda komu w mieście, forum z niemi w Sądach Starościńskich Łowickich lub Zadwornich Arcybiskupich naznaczone.

2-do. Patronowie od siebie i od czeladzi swojej zawsze płacić pogłównie do miasta powinni.

3-tio. Osoby egzempt od jurysdykcji miejskiej i od podatków, za osobliwymi przywilejami JJ.OO. Książąt Arcybiskupów, mające przy takowym egzempcie i przywilejach są zachowane, deklarowane oraz, iż czeladź tych, którzy mają egzempt, sequi powinna forum pryncypałów swoich.

⁸⁴ Początki pobytu Misjonarzy w Łowiczu datuje się na 1689 r.

⁸⁵ Michał Boski h. Jasieńczyk, m.in. kaszt. soch. i star. arcybiskupi łow.

⁸⁶ Por. przyp. 69.

⁸⁷ August II (Sas) m.in. król polski w l. 1697—1733.

4-to. Pisarze starościński, radziecki i wójtowski miasta Łowicza przy wolnościach swoich od płacenia podatków i od stanowisk żołnierskich są zachowani. I aby więcej w tych swoich wolnościach turbowani nie byli, przykazane jest miastu pod karą 200 grzywien fisco dominii mających być zapłaconych.

[s. 48] 5-to. Pisarz radziecki zachowany jest przy partycypacyi procentu z wagi wraz z rajcami.

6-to. Napomnieni są pisarze miejscy, aby powinnościami swoim dosyć czynili i wcześniej na ratusz na sądy przychodzili, żeby Magistraty nie czekały z stronami.

7-mo. Napomniony jest także wójt łowicki, aby w sześciu niedzielach postarał się o pisarza Urzędu swego Wójtowskiego, w prawie biegłego, i prezentował go zwierzchności starościńskiej.

8-vo. Nakazana jest kontynuacja rewizyi aktów i ksiąg wójtowskich.

9-no. Służący w kapeli przy Kolegijacie Łowickiej, a co miasta zażywiają, powinni się do podatków przykładać i, jeżeli są miastu przysięgli, w Sądzie Miejskim w każdej sprawie odpowiadać. Ci zaś, którzy w domach kościelnych mieszkają, z osób swoich w Sądzie Duchownym, a względem posesyi grontów miejskich i podatków w Sądzie Miejskim sprawać się mają i egzekucyją tegoż sądu przyjmować powinni.

10-mo. Mieszkający w mieście stanu szlacheckiego lub egzempt swych osób mająci nie powinni być do jurysdykcji miejskiej i do przyjęcia miejskiego czyli do przysięgi miastu pociągani. Jeżeliby jednak kto z takich ludzi sam dobrowolnie chciał miastu przysiąc, każdemu w tym wolność zostawiona.

[88. Trzy punkty dekretu z 1 października 1722 r.]

1722-go roku, we czwartek po święcie św. Michała Archanioła, de actu na Zamku Łowickim. Dekret Sądu Komisarzkiego, od Prześwietnej Kapituły Gnieźnieńskiej delegowanego, nastąpiony i przez też Prześwietną Kapitułę potwierdzony, którego treść jest takowa:

1-mo. Uznane jest tym dekretem, iż łąki Kostka zwane są własne miasta Łowicza i prawem dziedzicznym do niego należą, oraz temuż miastu są przysądzone, i miasto przy swoim prawie od tychże łąk mianym utrzymane. U[s. 49]znane także, iż Zamek Łowicki bezprawnie czynił przeszkodę miastu w wolnym używaniu tych łąk. A że między temi łąkami mają także łąki kościoły łowickie, jako to Kolegijaty Łowickiej, Św. Ducha, Św. Jana i inne, tudzież Klasztor XX. Dominikanów i XX. Bernardynów, więc te kościoły i klasztory są także zachowane przy swoich łąkach prawnie nabytych.

2-do. Miasto Łowicz przy wybieraniu cła mostowego na rzece Bzurze podług przywileju Zygmunta Augusta króla⁸⁸ i różnych dekretów jest zachowane. Przykazane oraz temuż miastu, aby mosty i groble na rzece Bzurze reparaowało.

3-tio. Względem folwarku miejskiego w Łowiczu będącego, przez XX. Bonifratrów Łowickich przywłaszczonego, osobna czynność o upomnienie się o ten folwark miastu jest zostawiona.

[89. Regest dekretu z 1 lipca 1723 r.]

1723-go roku, we czwartek, to jest dnia 1 lipca. Dekret Prześwietnej Kapituły Generalnej Gnieźnieńskiej, którym wyżej opisany dekret

⁸⁸ Por. poz. 39.

Sądu Komisarzkiego względem łąk i cła miasta Łowicza jest potwierdzony.

[90. Dziewięć punktów komplancji z 5 listopada 1727 r.]

1727-go roku, dnia 5 listopada. Komplancja czyli tranzakcja między Zgromadzeniem XX. Misyjonarzy Łowickich a Magistratem i całym miastem Łowiczem zawarta, przez J.O. Księcia Teodora Potockiego arcybiskupa gnieźnieńskiego⁸⁹ dnia 6 miesiąca i roku tychże potwierdzona i w księgach Sądów Zadwornich Arcybiskupich Gnieźnieńskich w Łowiczu dnia 17 miesiąca i roku tychże oblatowana⁹⁰, której osnowa jest następująca:

1-mo. Ich Mć XX. Misyjonarze Łowiccy uwolniając wiecznemi czasami od płacenia podatków i kontrybucyi role, place i gronta przed erekcją przez siebie w mieście Łowiczu nabyte, jako to role Romiszowską, Radoniewiczowską, Kwaśniewskich, Groszkiewiczowską, gront Robakowski, gront Kaczorkowiczowski, gront Gutorskich czyli ogród na Kaczewie, gront Witkowskich, gront Sapińskich, rolę Błażejowskich, także dwa place świeżo na[s. 50]ówczas nabywane, to jest Jaguraczkowski, Kołaczkowski, złożyli i zapłacili na ratusz łowicki sumę złotych polskich tysiąc.

2-do. Ciz XX. Misyjonarze asekurowali się, iż prócz wyrażonych ról, placów i grontów żadnych innych grontów, placów, ról, ogrodów i łąk kupować więcej ani nabywać nie będą, ani też darowanych nie przyjmą. Podobnież drogi publicznej ku Kaczewu, między ogrodem i folwarkiem swoim idącej, przywłaszczają sobie i o jej nabycie starać się nigdy nie będą.

3-tio. Jeżeliby kto z mieszczan jaką sumę na ratunek duszy swojej Ich Mć XX. Misyjonarzom zapisać miał, Ich Mć XX. Misyjonarze złożeniem takiej sumy kontentować się mają i nie powinni się interesować do gruntu, na którym by ta suma zapisana była, ani go pretendować.

4-to. Ich Mć XX. Misyjonarze na wyżej opisanych dwóch placach: Jagura[cz]kowskim i Kołaczkowskim żadnych budynków dla rzemieślników lub innych ludzi stawiać nie powinni.

5-to. Obowiązali się ciz Ich Mć XX. Misyjonarze, iż kanał przy pomienionej drodze publicznej ku Kaczewu idącej dla wygody miasta konserwować będą. Miasto także wzajemnie powinno przymusić tych, do których należy, do chędożenia i kończenia tego kanału, aby był spadek należyty i aby się droga publiczna nie psowała.

6-to. Asekurowali się także XX. Misyjonarze, iż ludzi miasta zażywających i rzemieślników w domach swoich trzymać nie będą. I jeżeliby się tacy w ich domach znajdowali, każdy z sposobu życia swego podług zwyczajów miasta do podatków należyć powinien i one wypłacać. A kto by płacić nie chciał, wolnej egzekucyi Ich Mć XX. Misyjonarze, za opowiedzeniem Imć X. Superijorowi, pozwalają miastu.

7-mo. Aby miasto w paszach swoich uszczerbku nie miało, Ich Mć XX. Misyjonarze więcej chować nie mają nad 6 koni robotnych, 6 wołów i 6 krów, które paszy na grontach miejskich zażywać będą, bez żadnej szkody w zbożach i łąkach mieszczan.

⁸⁹ Teodor Potocki h. Pilawa m.in. arcybp metrop. gnieźn., prymas P. i L., legat ur., pierwszy książę w l. 1723—1738, senator.

⁹⁰ Akta uległy zniszczeniu, ale wzmianka o wpisie znajduje się w wyd. Rybusa na s. 330. Zob. przyp. 69.

[s. 51] 8-vo. Asekurowali się wiecznemi czasy Ich Mć XX. Misyjonarze dwóch kleryków patrystów miasta Łowicza, byli tylko mieli potrzebne przymioty i wcześniej się przed miesiącem czerwcem odezwali, przyjmować na Fundacyą J.O. Księcia Kardynała Radziejowskiego, za poprzedzającym zaleceniem Magistratu.

9-no. Miasto także Łowicz umorzyło wszystkie swoje pretensyje względem wyżej opisanych ról, placów i grontów do XX. Misyjonarzów miane i pozwoliło tymże Ich Mć XX. Misyjonarzom kupić i nabyć z wieczną posesyją wzmiankowanych dwóch placów Jagura[cz]kowskiego i Kołaczkowskiego. Za podatki także z pomienionych ról, grontów i placów przyjęło sumę zł pol. tysiąc i z niej kwitowało. A takowe role, gronta, ogrody i place od wszelkich podatków, kontrybucyi i pensyi jakichkolwiek wiecznemi czasy uwolniło.

[91. Dwadzieścia pięć punktów ordynacji z 18 września 1728 r.]

1728-go roku, dnia 18 września. Ordynacyja J.O. Księcia Teodora Potockiego arcybiskupa gnieźnieńskiego względem jarmarków i targów w mieście Łowiczu odprawiających się wydana, w księgach Urzędu Radzieckiego Łowickiego dnia 20 października roku 1746 oblatowana⁹¹ i przez J.O. Księcia Komorowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego⁹² dnia 30 sierpnia w roku 1749 aprobowana, której osnowa jest następująca:

1-mo. Zalecone jest, aby podczas Jarmarku Św. Mateusza Jmć P. sędzia jarmarczny ubezpieczył wszelką spokojność handlów tak kupującym, jako i sprzedającym, wzięwszy o tym informacyją od kupców łowickich.

2-do. Aby miary i wagi wszelkie zgromadzonych kupców według dawnych zwyczajów ustanowione były; łokciowy zaś procent do Konfraterni Kupieckiej według prawa należeć będzie powinien.

3-tio. Od przedniejszych kramów, jako to bławatników, sukienników, Ormianów, korzenników, kuśnierzów, żele[s. 52]źników, tandetników brać należy po tynfów pięć.

4-to. Od Litwy futra mających, to jest grzbiety, szlamy, wilki etc. także po tynfów pięć.

5-to. Item od Litwy insze jakiegokolwiek bądź towary mających tynfów trzy.

6-to. Od kupców mających mniejszej ceny towary, jako to szewców, kotlarzów, rymarzów po tynfów trzy.

7-mo. Od kramarzów kramiki najpodlejsze mających po złotemu jednym groszy 15.

8-vo. Od garnków glinianych targowego podczas jarmarków od woza po złotemu jednym groszy 15.

9-no. Od woza jednego szkła, żelaza, soli, sieci, gdy te towary w Łowiczu sprzedawać będą, płacić mają po złotemu jednym groszy 15.

10-mo. Od wozu cert, ryb stołowych, śliw, cebuli etc. także po złotemu jednym groszy 15.

11-mo. Przechodząci zaś kupcy z towarami, którzy w mieście żadnego prowadzić nie będą handlu, jako to od śledzi, skór, win, sukien i innych przedniejszych towarów, nie powinni inszego dawać podatku

⁹¹ O rozproszonych aktach miejskich Łowicza zob. A. Walawender: *Księgi miejskie*. W: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespolach*. I: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1958 s. 198. Akt zamkowych łowickich trzeba poszukiwać w Arch. Państw. w Łodzi.

⁹² Adam Ignacy Komorowski h. Korczak, dr ob. prawa, m.in. arcybiskup metropol. gnieźn., prymas P. i L., legat ur., pierwszy książę w l. 1748—1759, senator.

tylko cło od koni według zwyczaju. Oprócz zaś jarmarków, gdy w mieście catownicy przedawać będą sukna, powinien każdy płacić od paki po złotemu jednym groszy 15.

12-mo. Winiarze, którzykolwiek do miasta przybędą, nie powinni przedawać na garncę, ani też obcy kupcy korzeni na fonty. Ci zaś, którzy beczkami przez jarmark przedawać będą, płacić mają od beczek targowego po tynłów 3.

13-tio. Rzeźnicy od każdego bydłęcia powinni dawać łopatki: to jest Zamkowi Łowickiemu pięć, a szóstą Prześwietnej Kapituły Łowickiej; albo za łopatkę od wołu groszy 24, od jałowicy gr 18, od krowy gr 20, od bukata gr 15, od wieprza gr 6, od skopu gr 6. Jeżeliby zaś [s. 53] Prześwietna Kapituła Łowicka trzeciej pretendowała łopatki, powinna wprzód na to pokazać prawo.

14-to. DREW na Dwór i podczas Jarmarku Św. Mateusza na J.P. sędziego powinien dawać przejeżdżający z drwami szczapę i grosz, na piechotę szczapę, na prezydenta szczapę, na mistrza kawał. Egzaktorom zaś powinna być obmyślona nadgroda z prowentów, aby na siebie pod ciężką karą nie wazyli się wybierać ani dREW, ani żadnej innej rzeczy.

15-to. Od koni, bydła i świni kupieckich, które od odleglejszych miejsc przez miasto i mosty pędzić będą, należyć ma Zamkowi groszy dwa a trzeci miastu. Ci zaś, którzy bydło do miasta na jarmarki przypędzają, płacić nie powinni.

16-to. Od kur, gęsi, indyków wybierać nie należy.

17-mo. Wszyscy obywatele, kupcy i piekarze miasta Łowicza do takich danin należeć nie powinni i swej tylko jurysdykcji podlegli zawsze będą.

18-vo. Po skończonym Jarmarku Św. Mateusza czteroniedzielnym, nikomu z kupców obcych, także z chrześcijan i Żydów, nie wolno przedawać w mieście Łowiczu.

19-no. J.P. sędzia jarmarczny powinien mieć dozór, aby Żydzi starci innych Żydów nie depaktowali, i takowych powinien z miasta rugować. Żaden także Żyd nie powinien płacić komużkolwiek wymyślnych podatków: jarmarcznego i kozubalców, ale te do samego tylko sędziego jarmarcznego należeć mają. I każdy ma płacić po talarze bitym, to jest od każdego Żyda i Żydówki, oprócz dzieci do handlu i rzemiosła niesposobnych. Otrzymawszy zaś kwit na zapłacony podatek, każdy wolność mieć będzie przez cały jarmark handel prowadzić. Aby zaś oszukania w podatku nie było, sędzia jarmarczny ma obrać chrześcijanina wiarygodnego i jednego dobrze zaleconego Ży[s. 54]da, obmyśliwszy mu nadgrode [i] często kazać rewidować bóżnicę i gospody, gdzie Żydzi stawają.

20-mo. Jurysdykcja J.W. Starosty Łowickiego, co się tycze wybierania prowentów, powinna ustawać od wigilii św. Mateusza aż do ostatniego dnia jarmarku. Wszystkie zaś ogólnie prowenta w całości do Zamku należeć powinny, a sędzia jarmarczny z jatek mięso łopatkowe do stołu swego brać będzie.

21-mo. Nie wolno żadnemu kupcowi w niedziele tak z chrześcijan, jako i Żydów przedawać i kramów otwierać. W insze zaś święta dopiero po nabożeństwie południowym.

22-do. Zakazane jest, aby Żydów nie depaktować i egzakcyi nie czynić na Jmć X. audytora, instygatora, pisarzów, Pijarów, studentów, kantorów kościelnych i innych. Prezydentowi zaś z każdego kramu żydowskiego ma należeć szóstak bity jeden.

23-tio. Jeżeliby podczas Jarmarku Św. Mateusza jakiegokolwiek kłótnie były, ma J.P. sędzia jarmarczny je rozsądzić.

24-to. Gdyby zaś mieszczanin łowicki z przychodnim kupcem, albo kupiec przychodni z mieszczaninem łowickim miał jaką zatargę i sprawę, ta powinna być sądzona wspólnie przez J.P. sędziego i prezydenta. Pisarz zaś może być do upodobania sędziego; lecz instygator miejski radziecki podług zwyczaju do wszystkich usług powinien być zazyty.

25-to. Wolno jest cechom łowickim, Kupieckiemu i innym, wybierać targowe do skrzynek swoich cechowych od towarów albo od konsztu rzemiosła, wprzód jednak powinni pokazać swoje przywileje przed J.P. sędzią.

[92. Regest deklaracji z 20 listopada 1728 r.]

1728-go roku, dnia 20 miesiąca listopada. Deklaracyja J.W. Józefa Franciszka Sołtyka [s. 55] kasztelana buskiego, starosty łowickiego⁹³ z wyraźnej woli J.O. Księcia Teodora Potockiego arcybiskupa gnieźnieńskiego do miasta Łowicza wydana, która to w sobie zawiera, iż wszyscy aktualnie tylko dworowi J.O. Księcia J.Mci służący a miasta używający, od osób tylko swoich, od pogłównego i cechy do skarbu należącej są wolni. Od osób zaś ludzi swoich pogłowne i podatki wszystkie Rzeczypospolitej płacić powinni.

[93. Dwadzieścia siedem punktów przywileju z 26 kwietnia 1730 r.]

1730-go roku, dnia 26 kwietnia. Przywilej J.O. Księcia Teodora Potockiego arcybiskupa gnieźnieńskiego miastu Łowiczowi nadany, którego osnowa jest następująca:

1-mo. Tym przywilejem ustanowiony jest w mieście Łowiczu Magistrat dożywotni, z trzech porządków składający się. Porządki zaś te: radziecki, ławniczy i gminniani całe pospólstwo reprezentujący. W radzieckim osób 12, w ławniczym osób 10, w gminnianym także osób 10 dożywotnich powinno się mieścić. W tych zaś porządkach nie mogą się znajdować tylko sami katolicy, ludzie uczeni, obyczajni i dobrze osiadli w mieście. Pierwszy starszeństwem w porządku radzieckim nazywać się powinien arcyradca, w porządku ławniczym arcyławnik, w porządku gminnym arcygminny.

2-do. Wyznaczony jest dzień do obierania rocznego prezydenta miasta i wójta corocznie we wtorek po Niedzieli Śrzedopostnej⁹⁴. W który dzień wszystkie trzy porządki: radziecki, ławniczy, gminnych po wysłuchanej mszy św. o Duchu Przenajświętszym, powinny się zgromadzić na ratuszu, i tam prezydent i wójt swoje roczne urzędy powinni złożyć.

3-tio. Po złożeniu urzędów przez prezydenta i wójta, wszystek porządek radziecki powinien ustąpić [s. 56], dwa zaś porządki: ławniczy i gminnych powinny się zostać. I te dwa obierają kandydatów z porządku radzieckiego na prezydenta przez wota sekretne. Arcyławnik od ławników, arcygminny od gminnych odbierają wota sekretne, i odebrane pisarzowi magistratowemu naówczas przytomnemu do wiernego ich spisania zadyktowawszy. Dwóch kandydatów większość głosów mających podają J.W. Staroście Łowickiemu do potwierdzenia jednego z nich na prezydenta rocznego.

4-to. Przy obieraniu wójta podobnież ustąpią dwa porządki: ławni-

⁹³ Józef Franciszek Sołtyk h. włas. m.in. kaszt. buski i star. arcybiskupi łow.

⁹⁴ Jak przyp. 80.

czy i gminnych. Sam tylko porządek radziecki powinien się zostać i spomiędzy siebie obrać kandydatów na wójta. I podobnież dwóch kandydatów większość głosów mających powinien podać J.W. [Staroście Łowickiemu] do potwierdzenia jednego z nich na wójta rocznego.

5-to. Wójt zaraz po prezydencie pierwsze miejsce posiadać powinien przez cały czas urzędu swego rocznego.

6-to. Po obraniu prezydenta i wójta, Magistrat zniósłszy się z innymi dwiema porządkami, powinien obrać podskarbiego, spomiędzy siebie radcę, także ekonoma i egzaktorów podatkowych spomiędzy ławników i gminnych, którzy przez cały rok swój urząd mają sprawować.

7-mo. Podskarbi, ekonom i egzaktorowie, przed potwierdzeniem i ogłoszeniem prezydenta, powinni rachunki zdać i uczynić z rocznego swego urzędu z prowentów, z wybranych podatków, z dochodów wsi Zielkowic i z karczmnych przed J.W. Starostą Łowickim, w przytomności wszystkich trzech porządków magistratowych. I te rachunki powinny być przez J.W. Starostę corocznie podpisane. Wspomniane zaś dobra Zielkowice, aby więcej płacącemu i umówioną sumę zaraz wyliczającemu mogły być w dzierzawę puszczane, jest obwarowane.

[s. 57] 8-vo. Gdy który radca umrze, porządek radziecki powinien na jego miejsce obrać większością głosów jednego z ławników i przysięgę od niego odebrać. Który tak obrany ostatnie miejsce w porządku radzieckim, jako świeżo przychodzący, posiadać ma.

9-no. Gdy także zawakuje stallum w porządku ławniczym przez śmierć lub postąpienie którego ławnika do porządku radzieckiego, porządek ławniczy powinien obrać kandydatów z gminnych. I dwóch obranych kandydatów większość głosów mających ma podać Magistratowi, czyli porządkowi radzieckiemu, a porządek radziecki z tych kandydatów jednego ławnikiem ma ogłosić i przysięgę od niego odebrać. Ten nowy ławnik podobnież ostatnie miejsce w porządku ławniczym mieć powinien.

10-mo. A kiedy w porządku gminnych trafi się wakans, podobnież starszy arcygminny z porządkiem swoim powinien złożyć elekcyją. Magistrat zaś ma temu porządkowi proponować osoby z pospólstwa zdatne do tego wakansu. Po skończonym wotowaniu arcygminny powinien oddać wota Magistratowi, a Magistrat podług tych wotów ma jednego potwierdzić gminnym, który by był katolik, dobrych obyczajów, osiadły w mieście, literat i niepodłe jakie rzemiosło sprawujący.

11-mo. Nieprzytomni elektorowie wotów swoich podawać czyli posyłać nie mogą.

12-mo. Gdyby przy której elekcyi radcy, ławnika lub gminnego trafiła się równość wotów, natenczas prezydent, prócz pierwszego swego wotum, powinien drugie wotum przydać temu, którego by widział na urząd zdatnego.

13-tio. Nie wolno jest starać się i dobijać o żadne urzędy przez podarunki lub jakie obietnice i inne sposoby, pod wieczną niesposobnością do takowych urzędów i pod karą infamii.

[s. 58] 14-to. Pisarze obojga urzędów: radzieckiego i wójtowskiego, także ludzie w prawie uczeni i medycyny doktorowie w mieście osiadli, do prerogatyw miejskich i do porządku ławniczego, chociaż wprzód nie będą w porządku gminnych, mogą być przyjęci i dopuszczeni.

15-to. Pisarz urzędu radzieckiego przez porządek radziecki, pisarz zaś urzędu wójtowskiego przez porządek radziecki i przez porządek ławniczy powinni być obierani. Przysięgę zwyczajną powinni wykonać.

Obadwa zaś ci pisarze akta porządnie mają pisać, ekstrakty wydawać i pilnie być w przyjmowaniu tranzakcyi, tudzież w pisywaniu innych instrumentów, salvo salario competenti.

16-to. Cechy wszystkie, przed kończeniem się urzędów cechmistrzowskich i podskarbińskich cechowych, powinny rachunki czynić i te rachunki przed prezydentem na ratuszu składać; które prezydent ma egzaminować, weryfikować i podpisywać wraz z pisarzem radzieckim. Też cechy powinny corocznie obierać kandydatów na cechmistrzów i podskarbiech, i wota zapieczętowane Magistratowi podawać. A Magistrat z podanych kandydatów do każdego cechu dwóch cechmistrzów i dwóch podskarbiech zdatniejszych powinien potwierdzić. Ci jednak cechmistrze nie mają należeć do obrad miejskich publicznych, ani do elekcji w porządkach miejskich, chyba jeżeliby który umieszczony został w jakim porządku.

17-mo. Jeżeliby kto chciał zostać obywatelem w mieście Łowiczu i kupiectwem lub jakim inszym kunsztem się bawić, powinien wprzód pokazać Magistratowi listy świadeczne urodzenia swego, [prawo] miejskie przyjąć i przysiąc, wstępne oraz zapłacić. A takowy ma być katolik, inaczej nie może być do praw miejskich, ani do nabycia posesyi lub innych pożytków przypuszczonym.

18-vo. Gdy się trafi jaka kryminalna sprawa, ma [s. 59] być wprzód rozeznana w Sądzie Radzieckim, po tym odesłana do Urzędu Wójtowskiego. A w Urzędzie Wójtowskim, jeżeli nastąpi dekret kryminalny, nie może być egzekwowany, póki wprzód przez J.W. Starostę Łowickiego potwierdzony nie będzie. Do egzekucyi zaś powinien Magistrat sprowadzić halabardników i mistrza, a cechy powinny czeladź z bronią dla asystencyi sprowadzić.

19-no. Tak w Urzędzie Radzieckim, jako też Wójtowskim mogą być sądzone sprawy o klótnie, krzywdy, długi, o sukcesyją i inne tym podobne. I gdzie wprzód która sprawa uprzedzona będzie, tam ma być sądzona, i tam się w tym sądzie sprawić powinni czy to radny i ławnik, gminny czy inny obywatel. O sprzedaż jednak dóbr nieruchomości w Urzędzie tylko Wójtowskim mają być sprawy sądzone.

20-mo. W sądach ma być zachowane Prawo Saskie Magdeburskie i tym się miasto rządzić powinno. Sądy Radzieckie w każdy tydzień we wtorki i czwartki, a Wójtowskie we śrrodę i w sobotę, w lecie o godzinie ósmej, a w zimie o godzinie dziewiątej, wyjąwszy święta, odprawiać się powinny. Na Sądach Radzieckich prezydent ma mieć asesorów radnych przynajmniej czterech. A jeżeli tego nagła potrzeba wyciągać będzie, może ich tylko być dwóch, co i w Sądach Wójtowskich zachować się powinno. Sprawy zaś iure hospitum każdego dnia w obu dwu sądach i urzędach, dla umieszczenia stronom kosztów, mogą być sądzone.

21-mo. Od dekretów uciążliwych tak Radzieckiego, jako i Wójtowskiego Sądu, powinna iść apelacyja do zwierzchności J.W. Starosty Łowickiego, a od dekretu starościńskiego do samego J.O. Księcia J.Mci, jako ad supremum directum dominium.

22-do. Do spisania inwentarza dóbr, także do testa[s. 60]mentów Magistrat powinien wyznaczyć dwóch radnych i dwóch ławników do tego zdatnych. Za opiekunów także osierociałym dzieciom powinien prezydent, z naradzaniem się Magistratu, wyznaczyć osoby w mieście osiadłe, niezadłużone i do odpowiedzialności pignus mające. Inwentarz także dóbr sierocych, przez wyznaczonych jako wyżej z Magistratu, powi-

nien być wiernie spisany i w księgach radzieckich ingrosowany. I opiekuni, jeżeli obejmą w rządy dobra osierociałych, powinni wprzód kaucyjną urzędową uczynić o nadgroźdzenie szkody, jeżeliby się jaka przytrafiła. Magistrat oraz ma mieć dozór i pilność, aby sukcesorowie i sieroty pozostałe w majątku swoim pokrzywdzone od opiekunów nie były.

23-tio. A że na czteroniedzielny Jarmark Św. Mateusza ustanowiony bywa sędzia jarmarczny przez J.O. Księcia J.Mci, który powinien rozsądzać sprawy kupców i innych przyjeżdżających na jarmark; więc gdyby się sprawa trafiła między kim przybyłym na jarmark a mieszczaninem łowickim, takową sprawę sędzia jarmarczny wraz z prezydentem ma rozeznaczyć. Mieszczanie zaś sami sprawę między sobą mająci nie do sędziego jarmarcznego, lecz do zwyczajnej swej jurysdykcji należeć mają.

24-to. Wszyscy radni, ławnicy, gminni, cechmistrzowie i całe pospólstwo miasta powinni być posłuszni prezydentowi, których nieposłusznych prezydent z Magistratem ma władzę ukarać.

25-to. Prezydent i wójt są wolni od wszelkich ciężarów i podatków publicznych i do nich należą zwyczajne obwencyje podług dawnego zwyczaju. Wstępne na miejskie, winy sądowe, zapłata od miecza i inne zwyczajne obwencyje przez trzecią część na prezydenta, a we dwóch częściach na radnych, asesorów sądowych podług li[s. 61]czyby znajdowania się na sądach dzielone być powinny.

26-to. Wszystkie trzy porządki Magistrat składające wolne są od strazy nocnej.

27-mo. Są także ustanowione w mieście Łowiczu Sądy Burgrabskie trzy razy do roku, po dwie niedzieli trwać mające, to jest nazajutrz po święcie św. Trzech Króli [6 I], we wtorek po Przewodniej Niedzieli i nazajutrz po święcie św. Marcina [11 XI], w których sądach mają być sądzone sprawy o kłótnie, o krzywdy i o pomniejsze długi sumy sto złotych nie przenoszące.

[94. Trzy punkty kontraktu z 20 sierpnia 1730 r.]

Tegoż roku, dnia 20 miesiąca sierpnia. Kontrakt subarendowny na czopowe i szelężne od Ziemi Sochaczewskiej zaarendowane, przez J.O. Księcia Teodora Potockiego arcybiskupa gnieźnieńskiego ad vitae suae tempora Cechowi Piwowarskiemu miasta Łowicza dany, którego treść następująca:

1-mo. Cech Piwowarski obowiązany był corocznie z tej arendy podatku czopowego i szelężnego płacić do skarbu sumę złotych polskich 10 000 czterema ratami, to jest na każdy kwartał po zł 2500 bez wszelkiej ekskuzji i trudności, wyjąwszy przypadek powietrza lub ognia na browary i inne domostwa pożytkujące.

2-do. Ułożone jest tym kontraktem, aby cech przez egzaktorów swoich od waru piwa spod cechy skarbowej czyli zamkowej po zł pięć, a do ziemskiego czopowego po zł ośm, od garnca zaś gorzałczanego na miesiąc tak na zamkową, jako i ziemiańską persolutę po zł dwa, nikogo nie wyjmując, wybierał.

3-tio. Obwarowana jest w tym kontrakcie aukcyjna wspomnianego podatku do skarbu.

[95. Regest dekretu z 25 czerwca 1739 r.]

1739-go roku, dnia 25 miesiąca czerwca. [s. 62] Dekret Prześwietnej Kapituły Gnieźnieńskiej, którym dawniejszy dekret komisarski, przysą-

dzający miastu Łowiczowi łąki Kostkę⁹⁵ jest ponowiony i ustanowione jest, aby temuż miastu intromisya do tychże łąk była dana, i aby tych łąk nie przeszkadzano miastu. I do dania miastu tej intromisyi J.W. Józef Bratkowski kanonik gnieźnieński, naonczas generalny administrator Księstwa Łowickiego⁹⁶ delegowany.

[96. Regest intromisji z 1 lipca 1739 r.]

Tegoż roku, dnia 1 miesiąca lipca. Intromisya miasta Łowicza i innych osób duchownych i świeckich do łąk Kostka zwanych przez J.W. Józefa Bratkowskiego kanonika gnieźnieńskiego, jako delegata Prześwietnej Kapituły Gnieźnieńskiej, wyznaczona. I do dania tej intromisyi miastu, jako też osobom duchownym i świeckim, własność swoją w tych łąkach mającym, deputowani urodzeni Jakub Łosiewski⁹⁷ i Jakub Nowowiejski⁹⁸. Zalecono oraz miastu, aby z tych łąk tak duchownym, jako i świeckim osobom wydzieliło, co się komu podług swojej własności należy.

[97. Regest zeznania z 3 lipca 1739 r.]

Tegoż roku, dnia 3 miesiąca lipca. Zeznanie intromisyi do łąk Kostka zwanych, przy Łowiczu będących, miastu Łowiczowi i innym osobom duchownym i świeckim danej, przez Ur.Ur. Jakuba Łosiewskiego i Jakuba Nowowiejskiego przed urzędem i księgami administratorskiemi walcującego naówczas Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego w Łowiczu uczynione⁹⁹.

[98. Dwadzieścia dwa punkty zarządzenia z 22 maja 1741 r.]

1741-go roku, dnia 22 maja. Punkta do Dobrego Porządku w mieście Łowiczu przez J.W. Franciszka Czernego kasztelana oświęcimskiego, starostę łowickiego¹⁰⁰ podpisane i postanowione:

1-mo. Aby rewizya była per deputatos ex ordinibus [s. 63] ratusza, kamienic, bram, placów, kanałów, studzien, ścieków, mostów, mostków, grobli etc.

2-do. Aby także rewizya była aktów wszystkich, praw, przywilejów, i aby pod rejestrem odebrane były. Podobnież i akta wójtowskie.

3-tio. Sprawy do Sądów Radzieckich i Wójtowskich przychodzące, aby z regestrów sądzone były bez odwłoki, i aby dla przyspieszenia sprawiedliwości choćby i co dzień zasiadały urzędy do sądenia, w potrzebie spraw zagęszczonych, osobiwie zaś gdzie by zachodziły sprawy o obrazę Boską i pozostałych sierot. Takowe jak najprędzej sądzone być powinny.

4-to. Wszystkie sprawy bez dystynkeyi tak w Radzieckim, jako i Wójtowskim Sądzie podług przywileju sądzić się mają.

5-to. Taxa iurium Cancellariae, aby sprawiedliwa była, bez depaktacyi ludzi.

6-to. Względem pozywania gminnych, aby się rezerować do zwyczaju innych miast większych.

7-mo. Tytuły oficyjalistom miasta powinny być dawane, to jest: radnym — zanie sławetny, ławnikom — sławetny, gminnym — sławny.

⁹⁵ Por. nr 88.

⁹⁶ Józef Bratkowski h. Przegonia, m.in. kan. gnieźn. w l. 1730—1745.

⁹⁷ Jakub Łosiewski h. Nieczuja, szl. z Mazowsza.

⁹⁸ Jakub Nowowiejski h. Półkożic, szl. z ziemi płockiej.

⁹⁹ Akta admin. Stanisława Miaskowskiego spaliły się. Wzmianka o wpisie znajduje się w wyd. Rybusa na s. 340. Por. przyp. 69.

¹⁰⁰ Franciszek Czerny h. Nowina, m.in. kaszt. oświęcimski, potem wojnicki, star. arcybiskupi łow.

8-vo. Pensja dla pisarza radzieckiego, aby była meliorowana. Obadwa zaś pisarze tak radziecki, jako i wójtowski przy libertacyjach dawnych od podatków zachowani być powinni.

9-no. Inwentarze i taksy dóbr sierocych i innych per deputatos z obydwóch urzędów powinny być czynione i w akta radzieckie wpisane. Opiekuni także sierot dobrze osiadli wyznaczeni być mają.

10-mo. Dochody ze wsi Zielkowic tak w pieniądzech, jako i zbożach, aby na żadne miejskie ekspensa obracane nie były, jako też i robocizna, tylko na samą reparacyją [s. 64] bruków, dróg, kanałów etc.

11-mo. Budynek miejski przy Bramie Bernardyńskiej, aby restaurować. Plac przy Bramie Kierchowskiej, od miasta odpadły, rekuperować. Cegielnię także Miejską, kto ją posiada, indagować i o Folwarku Miejskim, niegdyś będącym, inwestycyją uczynić.

12-mo. Aby rewizorowie wyznaczeni byli do rewizyi po domach, co za ludzie znajdują się, i jak się w mieście sprawują?

13-tio. Dla bezpieczeństwa od ognia, aby co trzeci dom beczka z wodą zawsze była. Także aby były obmyślane oseeki, wory skórzane do wody lub sikawka bez ciężkości obywatelów.

14-to. Aby rewizyja generalna grontów w mieście z raptularzów spisana była, lub też z oryginału inwestygowana.

15-to. Aby był porządek trzymany i dogładany względem miar tak zboża, jako i innych mniejszych: do wódki, piwa, a na rynkach do kasz, mąk etc.

16-to. Aby sprawiedliwość i proporcycją według ceny zboża z piekarzami zachować i rzeźnikom tudzież innym rzemieślnikom depaktacyi bronić. Względem także szynków słuszne pomiarkowanie uczynić, aby mieszczanom, osobliwie posesyjonatom, krzywda się przez to nie działa.

17-mo. Retenta kontrybucyi, aby poodbierane były, do wybierania zaś podatków, aby jeden tylko egzaktor rzetelny i dobrze osiadły był wyznaczony.

18-vo. Aby środek i sposób wynaleźć dla dobra powszechnego, jakim by sposobem ruiny i dezolacyje w mieście mogły się naprawić, podatków umniejszyć a prowentów do miasta przyczynić.

19-no. Przekupniom drogości w mieście czynić, aby zabraniać. Mieszczan tych, u których by składy swoje mieli, surowo karać i takowe zboże zabierać.

20-mo. Formani wszyscy w mieście, aby spisani i [s. 65] utrzymani byli. I ci w każdej publicznej miasta potrzebie, aby byli gotowemi i posłusznemi na rozkaz prezydenta.

21-mo. Sądy Radzieckie i Wójtowskie, aby wcześniej z rana zaczynane były i sędziowie, aby się na nie schodzili pod karami w dekretach przepisaniem.

22-do. Prezydent i inni starsi, aby za prace mieli obmyśloną konsołacyją, nie tykając nic dochodów zielkowskich.

[99. Osiem punktów dekretu z 28 lipca 1744 r.]

1744-go roku, dnia 28 miesiąca lipca. Dekret starościński łowicki, którego najszczególniejsze punkta następujące dla miasta Łowicza:

1-mo. Aby prezydent nie wdawał się w żadne sprawy do wójta należące i wzajemnie wójt, aby się nie wdawał w sprawy prezydentowi przyzwoite. Lecz w którym sądzie zaczęta będzie sprawa, tam aby się kończyła. W czym obydwaj urzędy zachowując pokój, dowiadywać się

powinny w kancelaryjach swoich de proventione sprawy, nim się zacznie, pod winą 50 grzywien na te jurysdykcye i osoby, które by jakie kłótnie czyniły.

2-do. Aby przed elekcyjami żadnych schadzek, zmów i używania sposobów niesłusznych na otrzymanie urzędów nie bywało. Aby także każdy obywatel na ratuszu przy wszystkich sprawiedliwie, publicznie, a nie potajemnie, radził i interesa promował.

3-tio. Aby radni i ławnicy na radach ratuszowych i na sądach bywali. Nie bywający zaś, aby przez instygatorów miejskich notowani byli dla otrzymania kary.

4-to. Rewizya grontów miejskich, aby uczyniona była przez deputowanych od prezydenta pod winą grzywien 30 na tego, kto by z deputowanych nie chciał być przytomny tej rewizyi.

5-to. Aby straż w mieście po mieście punktualna była. Prezydent także, aby pachółków miejskich do żadnych [s. 66] swoich robót nie obracał, tylko na potrzebę miasta i attendencyją osobliwie od ognia w nocy utrzymywał i instygatorowi doglądać kazał.

6-to. Aby po domach szynkowych żadne swawole i grania nad godzinę dziewiątą nie bywały. Inaczej zaś gospodarz, muzykanci i swawolności, aby karani byli. W czym prezydent dozór mieć powinien i takowych instygatorowi rozkaże pozywać.

7-mo. Prezydent na każde sądy wójtowi i w każdej innej potrzebie sądów jego ma przysyłać dwóch pachółków i odrywać ich nie powinien.

8-vo. Gdy potrzeba będzie jakiej ekspensy na interes publiczny, takowy interes powinni dwaj radni i dwaj gminni, corocznie przez Magistrat wyznaczeni, wprzód uznać i asygnacyją na wydanie pieniędzy na takowy interes podpisać. A egzaktor podług tej asygnacyi powinien dać pieniądze bez wszelkiej sprzeczki pod karą grzywien 20.

[100. Początkowe punkty ordynacji z 27 października 1745 r.]

1745-go roku, w wigilią święta św. Szymona i Judy Apostołów, to jest dnia 27 października. Ordynacja J.W. Franciszka Czernego kasztelana oświęcimskiego, starosty łowickiego względem płacenia podatków w mieście Łowiczu uczyniona, której osnowa jest następująca:

1-mo. Hyberna na gronta, place, ogrody i role jest rozdzielona i każdy mieszczanin z grontu swego lub, jeżeli jaki przez dzierżawę trzyma, powinien ją płacić corocznie do skarbu miejskiego pod egzekucyją: z ról od zagonów stajem po groszu jednym tak z oziminy, jak i jarzyny, czyli sieje, czyli nie, wyjąwszy ugory.

2-do. A że dla nieosiadłości miasta mało wynosiła importancyja na ten podatek, przyłączone są facultates i rzemiosła miasta do płacenia tegoż podatku. A najprzód Konfraternii Kupieckiej pozwolone jest, aby się taksowała sama. [kustosz:] Co zaś do in[nych] ¹⁰¹

¹⁰¹ Brak dalszego ciągu tekstu (strony 67 i ewent. dalszych).